

Kádár Éva
ELTE ÁJK Magyar Jogtörténeti Tanszék
Témavezető: Horváth Attila egyetemi tanár

DOI: 10.55052/themis.2022.1.6.45

Péter Gábor, a „cionista összeesküvés vezetője”. Miért lett az ÁVH-vezetőjéből egy koncepciós per elsőrendű vádlottja?

1. Bevezetés

Az alábbi tanulmányomban a fellelhető forrásoknak, ezen belül Péter Gábor vádlott-társainak és a Péter által kihallgatottak visszaemlékezéseinek, a per iratainak és az ítéleteknek az elemzésével, valamint a magyarországi, és a Szovjetunióban zajló cionista perekre vonatkozó szakirodalomnak a tanulmányozásával arra kerestem a választ, hogy miért éppen Péter Gábor lett egy tervezett nagyszabású cionista-ellenes koncepciós per egyik fővádlottja. Ennek során arra a kérdésre igyekeztem választ találni, hogy Péter Gábor csupán pozíciójából, az államgépezetben betöltött funkciójából, valamint származásából eredően kínálkozott megfelelő személynek az Abakumov-per mintájára megkonstruált cionista-ellenes ügyben a „zsidó származású államvédelmi vezető” szerepére, vagy pedig azért esett rá a koncepció kiagyalóinak választása, mert Péter a szovjet állambiztonság vezetőjének, Viktor Abakumovnak küldött levelében tiltakozását fejezte ki a készülő Rajk-per koncepciós volta miatt?

2. Péter Gábor személyiségének változásai a visszaemlékezések tükrében

2. 1. Az engedelmes végrehajtó

Péter Gábor 1953. január 3-án történt letartóztatása előtt köztudottan Rákosi Mátyás hűséges embere, és az államvédelem vezetőjeként a koncepciós perek előkészítésének engedelmes végrehajtója volt már a kezdetektől fogva. Így nem csak őt érte váratlanul, hogy a Magyar Dolgozók

Pártja (MDP) Központi Vezetősége (KV) Titkárságának 1953. januári ülésén Rákosi Mátyás Pétert mint egy kiterjedt, nemzetközi, cionista kémhálózat magyarországi vezetőjét nevezte meg.¹ Rákosinak a Politikai Bizottság (PB) február 19-i ülésén mondott beszéde a meglepetés erejével hatott, és a gyanakvást, a félelmet a kollektív paranoia szintjéig fokozta a hallgatóság köreiben. Ugyanis azt sugallta, hogy a párt állandó veszélyben van, hiszen az is ellenség, akire ők az állam biztonságát, a nép ellenségeivel szembeni védelmét bízták. A beszédben felhívta a figyelmet a Dwight D. Eisenhower választási győzelme utáni imperialista veszélyforrásokra, és azok hazai kivetüléseire is.²

A Rákosi által „leleplezett” „összeesküvés” azért keltett a párton belül felháborodást és rémületet, mert Péterről, a hűséges és tökéletes pártkatonáról senki sem hitte volna, hogy a „nemzetközi imperializmus” szolgálatában állna. A Politikai Rendészeti Osztályon (PRO) 1946-ban Péter egyik helyetteseként dolgozó Tímár István az 1980-as években úgy emlékezett, hogy felettese már ebben az időszakban is *„fanatikusan bízott a párt vezetőiben, elsősorban Rákosiban. Minden utasítását kritika nélkül végrehajtotta”*. Már a háborús bűnösök kihallgatása során is rendszeresen közvetítette Rákosiék szavát a nyomozást végző részleghez.³

A főtitkárhoz való feltétlen hűségének gyökere részben Péter Gábor személyiségében rejlett. Gyarmati György szerint Péter az MDP-hez és Rákosi Mátyáshoz sokáig szinte gyermeki szeretettel, odaadással kötődött, mivel számára a párt és vezére a korán elvesztett családot és apát pótolta. A későbbi államvédelmi vezető gyerek- és fiatalkora sok megpróbáltatással telt. Apját öt éves korában elvesztette, a család szegénységben élt, iskoláit nehezen végezte el, számos kudarc érte, súlyos betegségen, a tbc-n is átesett. Nővérével jött a fővárosba, aki később Amerikába távozott, ahova csak édesanyjukat vitte magával, bár testvérét továbbra is támogatta. A magányos fiatal számára a szociáldemokrata, majd a kommunista mozgalom, a párt a családot helyettesítette. A szegénysége miatti lenézettség, „pária lét” és sikertelenség után itt érezte először, hogy egyenrangú félként kezelik, elismerést, jó hangulatú, szeretetteljes közösséget talált, ami tartalmat, célt adott az életének. Ekkor alakult ki az az

---

¹ MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 113. ö. e. Jegyzőkönyv az MDP Politikai Bizottság üléséről, 1953. január 22.

² MNL OL M-KS 276. f. 65. cs. 30. ö. e. Rákosi Mátyás beszámolója a nemzetközi helyzetről a Politikai Bizottság 1953. február 19-i ülésén.

³ Zinner-Róna 1986. 86–87.

érzelmi kötődés, elköteleződés a baloldali eszme, a párt és annak vezetői iránt, amely később feltétel nélküli hűséggé, engedelmességgé alakult.⁴

Müller Rolf *Az erőszak neve: Péter Gábor* című, Péter életét és szerepét részletesen bemutató könyvében az államvédelmi vezetőnek Rákosi Mátyáshoz való viszonyulását úgy mutatja be, mint amit már kezdetektől fogva a teljes alárendelődés jellemzett. Ehhez hozzájárult az a szorongás, ami hiányos műveltségének is betudható. Ugyanis lényegében a nulláról kellett felépítenie az állambiztonság szervezetét mindenfajta komolyabb intézményvezetői tapasztalat, illetve rendvédelmi vagy jogi ismeretek nélkül.⁵

Péter Gábor a pártvezér iránti feltétlen hűségét számtalan esetben bizonyította. Az államvédelem a kezdetektől fogva a kommunista párt irányítása alatt működött, ami lehetővé tette a rivális pártokkal való leszámolást a politika szolgálatába állított igazságszolgáltatás segítségével.

A koncepciók perек tulajdonképpen nyitányát a Magyar Közösség elleni 1947-es monstre per jelentette. A nyomozást itt a Katonapolitikai Osztály (Katpol) kezdte meg, és abba az Államvédelmi Osztály (ÁVO) 1946 végén kapcsolódott be.⁶ Tímár István államvédelmi ezredes, az ÁVO jogi szakértője (aki később, 1947 decemberétől Péter Gábor helyettese lett) moszkvai mintára Rajk Lászlóval közösen ötlelte ki, hogy a koncepcióban szerepeljen egy katonai és egy polgári vonal, valamint azt, hogy az azok miként segítsék kölcsönösen egymást. A kegyetlen nyomozati módszerek alkalmazása – főként a Katpolon – már ebben az eljárásban is megjelent. Az ügy katonai vonalát jelentő, a szovjet befolyást ellenző, katonatisztekéből álló csoport, a „Földalatti Fővezérség” felderítését a Katpol végezte, de a további nyomozás és a koncepciók per előkészítése a két szerv együttműködését igényelte.⁸

Szintén a politikai ellenfelek kiiktatását, valamint az ellenzék megfélemlítését szolgálta a Földművelésügyi Minisztérium tisztviselői ellen indított koncepciók per 1948-ban, amelyben a nyomozást, és a koncepciógyártást nagyrészt a Gazdasági Rendészeti Osztály folytatta, de Péter a Magyar Közösség-ügy nyomvonalán haladva részletes jellemzéseket

⁴ Gyarmati (szerk.) 2000-2001. 25–78.

⁵ Müller 2017. 144.

⁶ A koncepciók per célja nagyrészt az MKP fő politikai riválisának, a Kisgazdapártnak a megsemmisítése volt. Emellett előidézője lett a parlamenti többség kiküszöbölésének, a párt főtítkára, Kovács Béla elhurcolásának, majd Nagy Ferenc miniszterelnök lemondásának és Varga Béla nemzetgyűlési elnök Egyesült Államokba történő menekülésének is. A vizsgálatot a kezdetétől úgy irányították, hogy az lehetőséget biztosítson a Horthy-rendszerből tovább élő politikai, értelmiségi, gazdasági és katonai körökkel való leszámolásra.

⁸ Szekér 2017. 46–50.

adott a különböző gyanúsítottokról pártja számára. Az ÁVO-vezetőnek döntő szerep jutott a stratégiai jelentőségű vegyesvállalat, a Magyar-Amerikai Olajipari Rt. vezetői ellen koholt vádak alapján indított perben, amely utólagos „igazolást” jelentett a cégnek az állam által történt, kártalanítás nélküli kisajátításához.⁹ A nyomozást Péter alárendeltje, Tímár István vezette, aki a vádlottakat és tanúkat könyörtelen vallatási módszerekkel kényszerítette a hamis vallomás megtételére.¹⁰ Az államvédelem vezetője kapott parancsot a párt legbefolyásosabb világnézeti ellenfelének, Mindszenty Józsefnek a meghurcolását, lejáratását célzó politikai per előkészítésére is, akit már 1945-től megfigyeltek.¹¹ Rákosi a per során papír cetlikre írt utasításokkal instruálta a nyomozati munkát, világosan meghatározva, mivel kell vádolni a volt esztergomi érseket.¹²

A politikai leszámolás célkeresztjébe – szovjet mintára – ezt követően a háború előtt Nyugat-Európában élő, és ott kapcsolatokkal rendelkező régi kommunisták kerültek. Közéjük tartoztak az egykori svájci és angliai emigránsok, valamint a spanyol polgárháborút megjárt veteránok is. Ebből kerekedett ki a Rajk-per, amelynek egyes fázisaiban a pártvezetés, az államvédelem és a szovjetek különböző arányban vettek részt.¹³ Hegedüs András visszaemlékezése szerint Péter Gábor kételkedett ugyan az „összeesküvők csoportjának” létezésében, viszont egyéni bűnösségük vádjának az ügy kezdetén még feltehetően hitelt adott, ahogy az ügy vizsgálói közül sokan.¹⁴ Janikovszky Béla államvédelmi alezredes a rehabilitációs eljárás során tett vallomásában beszámolt arról, hogy sokszor fültanúja volt Péter Gábor irodájában Rákosi telefonhívásainak, más alkalmakkor pedig Farkas Mihálytól és Kádár Jánostól értesült, mivel ők a bemikrofonozott kihallgatósobákban elhangzottakat közvetlenül ellenőrizni tudták.¹⁵ A per kézi vezérlését bizonyítja Farkas Vladimir emléke arról, hogy felettese egy bördobozból kivett kis cédulákra jegyezte fel gondosan az MDP-

⁹ Müller 2017. 147.; Papp 2000. 198.

¹⁰ Müller 2017. 147.

¹¹ Balogh 2015. 833.

¹² A vádpontok között szerepelt a Habsburg-restauráció, a köztársaság megdöntése, a földek, gyárak magántulajdona visszaállításának kísérlete, kémkedés és valutázás. A „sajtcédulákon” adott parancsok ellenére mégsem állt össze a kép a nyomozati anyagból a Rákosi által megálmodott koncepcióban szereplő, legfelsőbb szintű klerikális összeesküvésről és kémkedésről. Ezért a főtitkár ettől fogva „tollba mondta” a jegyzőkönyveket, amelyeket a testi és lelki kínzásoknak alávetett főpappal aláírtak. Balogh, 2015: 803–804., 816., 832–835.

¹³ Müller 2017. 149–162.

¹⁴ Hegedüs 1994. 15.

¹⁵ ÁBTL 2.1. I/14-a. (V-142674/1). Jegyzőkönyv Janikovszky Béla kihallgatásáról, 1954. május 12.; Uo. Jegyzőkönyv Rajk László és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. november 24.

főtitkár szóbeli utasításait.¹⁶ A per kezdeményezője kétségtelenül Rákosi Mátyás volt, az ügyet nem Péter és az ÁVH vezérkara ötölte ki, azonban „*készséges, sőt túlbuzgó*” végrehajtói voltak a szovjet-magyar terv kidolgozásának.¹⁷ Péter Gábor elmondása szerint Szőnyi Tibor kihallgatásának eredményéről Prágában tájékoztatták a nyomozás szovjet összekötőjét, Belkint, aki annyit mondott erre, hogy a gyanúsítottak közül „*valakinek feljebb is kell lenni*”¹⁸, majd Farkas Mihály honvédelmi miniszterrel együtt rögtön Balatonaligára, Rákosi Mátyáshoz siettek a hírrrel. A főtitkár ennek hatására másnap, az Államvédelmi Bizottság ülésén kiadta a parancsot Rajk László letartóztatására.¹⁹ Péternek valószínűleg ekkor még nem volt tudomása arról, hogy szovjet nyomásra a koncepció változni fog, mivel az ügy fő célja a Szovjetunióval szemben önállóságra törekvő Jugoszlávia megbélyegzése lett. Így Rajkot mint „titóista kémfőnököt” kellett szerepeltetni az új forgatókönyv szerint.²⁰ Farkas Vladimir 1956-57-es perük idején Farkas Mihálytól és Péter Gábortól azt hallotta, hogy Rajk megverésére Rákosi adott parancsot.²¹ Ezt a főtitkár 1956-ban már határozottan tagadta, pedig az MDP KV 1953. júniusi ülésén elismerte, hogy adott utasításokat verésekre is.²² Ezt írásos dokumentum, a KV határozata is bizonyította, amit viszont nem csak az ország lakossága, hanem a párt tagjai előtt is titokban tartottak több, mint harminc éven keresztül.²³

1949. július-augusztusra a Rajk-ügy nyomozásának irányításában Péter háttérbe szorult. Erről tanúskodik Farkas Vladimir vallomása, amely szerint ebben a szakaszban az államvédelmi vezető már egyszer sem vett részt Rajk, illetve Brankov kihallgatásán.²⁴ Innentől kezdve már más feladatokat kapott: Rákosi parancsára külön megbízatásként listát készített a vallomásokban szereplő külföldi kommunistákról, és Romániába utazott Gheorghe Gheorgiu-Dej tájékoztatására, mivel a főtitkár azt kérte, hogy folytassák le az ügy jugoszláv vonalának felgöngyölítését.²⁵ A készülő nagyszabású kirakatper rendezésében is feladatokkal látta el a főtitkár. A Rajk-ügy vádiratát teljes egészében Rákosi készítette, és a későbbiekben

---

¹⁶ Farkas 1990. 182.

¹⁷ Uo. 181. és 197.

¹⁸ Horváth-Solt-Szabó-Zanathy-Zinner (szerk.) 1994. 337–340.

¹⁹ Uo. 265-270.; Farkas 1990. 192–193.

²⁰ Müller 2017. 153.

²¹ Farkas. 1990. 201–202.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ ÁBTL 2.1. I/1-e. (V-142673/5). Farkas Vladimir feljegyzése, 1954. június 24.

²⁵ Farkas 1990. 225–226.

Jankó Péter bíró és Alapi Gyula ügyész az ő utasításai alapján folytatták le a pert, majd az ítélet is ilyen módon született meg. Péternek ebben az volt a funkciója, hogy a tanúkat kellőképpen felkészítse szerepük eljátszására.²⁶

A kényszervallatások eszköztára kibővült, és egyre kegyetlenebbé vált. Ezek közé tartozott egyrészt a megfélemlítés, a durva hangnem, a közeli hozzátartozók (főként az anya, a feleség) sértegetése, az egyházi személyek esetében az istenkáromlás és a legkülönbözőbb módon (szovjet hatóságoknak való átadással, Szibériába történő deportálással, hozzátartozók meghurcolásával, kínzással) történő fenyegetések. A terror résztvevőinek és elszenvetőinek visszaemlékezéseiből a fizikai erőszak eszközeit is megismerhetjük. Ezek közé tartozott a talpalás, a pofozás, az ökölrel verés, a rugdosás, a lámpával történő, hosszú ideig tartó elvakítás, a herék ütlegelése és szurkálása, vízcsepegtetés a fejre, égő cigaretta elnyomása a testen, gyógyszerek megvonása, nem megfelelő orvosi ellátás és a tudatmódosító szerek alkalmazása.²⁷

Péter Gábor az általa kihallgatottakat azzal rémisztette meg, hogy tudtukra adta: ügyük annyira jelentős, hogy azt személyesen Rákosi felügyeli.²⁸ Voltak, akiknél a várt vallomást úgy kényszerítette ki, hogy veréssel fenyegette őket, vagy halálbüntetés kiszabását helyezte kilátásba ellenállásuk esetére.²⁹ Az ÁVH-vezető gyakran élt az „első kihallgatás jogával”, főleg, ha ismertebb személyiség ellen indult büntetőeljárás. A pszichológiai ráhatás érdekében gyakran váltott hirtelen a hangnemen barátságosból fenyegetővé, ami váratlansága miatt ijesztően hatott a gyanúsítottakra. Például Faludy Györgyöt az egyik percben kedvesen kínálta cigarettával, majd azonnal ráijesztett. *„Behoztak, itt fogsz megdöglenni!”* Ilyenkor a hatás fokozása kedvéért gyakran behívta verőlegényeit is, maga mellé állítva őket.³⁰ Az ellenállás megtörésének eszközei közé tartozott emellett a gyanúsított megalázása is, amelynek legvisszataszítóbb módjai közé tartozott többek között a meztelenre vetkőztetés, leköpés, WC-ből itatás.³¹

²⁶ Major 1988. 425.

²⁷ Müller 2017. 176.

²⁸ Schiffér 1989. 11.; Dénes 1994. 22.

²⁹ ÁBTL 2.1. I/40. (V- 143413). Jegyzőkönyv Beck János és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. április 25. (Beck János vallomása); ÁBTL 2.1. I/20. (V-143408). Jegyzőkönyv Pálffy György és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. november 29-30. Brankov Lazar vallomása.

³⁰ Müller 2017. 168.

³¹ Uo.

A legkegyetlenebb módszer azonban a fizikai fájdalom okozása volt, amelynek széleskörű eszköztára egyrészt a korábbi hazai nyomozati gyakorlatból áthozott „hagyományos” vallatási módokból állt, amit a Horthy-korszakban a kommunista vezetők szenvedő alanyként maguk is megtapasztaltak. Péter Gábor szerint Rákosi több alkalommal adott neki arra utasítást, hogy szervezzen verőcsoportokat, és sajátítsák el az előző korszak verési és kínzási módozatait, amelyekkel úgy tudtak erős fájdalmat okozni, hogy annak nem lett maradandó külsérelmi nyoma, és nem járt halálos következményekkel. Az ilyen módszerek alkalmazására az állományt dr. Bálint István pszichiáter tanította meg, aki előadássorozatot is tartott nekik erről a témáról. Ezt követően alakultak meg az ilyen célra létrejött különítmények, elsőként a Réh Alajos irányította 25 fős kulákverő csapat. Ezt a főtitkár kevesellte, és legalább egy századot követelt, ezért felállították a hírhedt Princz Gyula vezette csoport, amelynek tagjai közé olyan államvédelmisek kerültek, akik a korábban a „Horthy-csendőrök és nyomozók sanyargató módszereit” elszenvedték, és emiatt bosszúvágy élt bennük.³²

Ezeket a vallatási módokat kiegészítették azok, amelyeket szovjet minta alapján honosítottak meg. Példa erre Vidovics Ferenc esete, akinek kihallgatását egy szovjet csoport végezte. Ezt testének részletes orvosi vizsgálata előzte meg, amelynek során feltérképezték annak sajátosságait.³³ Fejére egy gumiból készült sisakot tettek, ennek következtében azon nem maradtak külsérelmi nyomok a rá mért számos ütés hatására sem. Ezután testének különböző részeit a vizsgálatot végző „egészségügyi szakértő” utasításai alapján tovább ütötték.³⁴ A Rajk-ügy „svájci csoportjához” tartozó gyanúsítottak módszeres kínzásáról számolt be Bánkuti Antal elítélt államvédelmi százados 1955-ben, aki szerint azt Péter Gábor alárendeltje, Kajli József ezredes végezte. Egyiküket, Földi Ivánt gúzsba kötötték, majd gumibottal ütötték a fenekét és a talpát. A Péter Gábortól kapott kérdések egy cédulára voltak felírva Kajlinál, és ezek alapján folytatták le a kínvallatást.³⁵ Ugyanennek a csoportnak egy másik tagjánál, Vági Ferencnél pedig úgy érték el, hogy hamis beismerő vallomást tegyen, hogy a földről sőt nyalattak föl vele, és ezt követően arra kényszerítették, hogy a WC-ből igyon

³² ÁBTL 2.1. VI/1. (V-150028). Jegyzőkönyv Péter Gábor kihallgatásáról, 1956. október 20.

³³ Müller 2017. 169–170.

³⁴ Uo. 169.; Ispánki 1995. 257.

³⁵ Müller 2017. 171–172.; ÁBTL 2.1. I/50. (V-143410). Jegyzőkönyv dr. Rosta Imre és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. április 29. (Bánkuti Antal vallomása)

vizet.³⁶ Az így nyert „beismerés” eredményeként Vági Ferencet halálra ítélték és kivégezték.³⁷ Az eset még az ÁVH-n belül is felháborodást keltett, de fegyelmi büntetést Kajli és Princz sem kapott.³⁸ A brutális verést és az alvásmegvonást vallatási módszerként többek között Rajk László,³⁹ Szalai András, Stolte István esetében is alkalmazták.⁴⁰ A későbbi felelősségre vonásuk idején kihallgatott egykori ÁVH-sok vallomásai szerint Péter Gábor és közvetlen alárendeltje, Szücs Ernő ezredes személyesen adott parancsot a verésekre és kínzásokra, ezekben viszont személyesen ritkán vettek részt.⁴¹

2.2. Péter személyiségének rejtett oldala?

Felmerül a kérdés: Péter Gábor az előbb felsorolt, ellenvetés nélkül végzett, a Rákosi által meghatározott irányvonalat vakon követő magatartása, szolgálatai ellenére vajon miért vált nem csupán kegyvesztetté, hanem a tervek szerint a Rajk-per vádpontjaihoz hasonló elemeket tartalmazó koncepciós ügy fővádlottjává? Erre az egyes történeti elemzések, valamint az események tanúi visszaemlékezéseikben eltérő magyarázatokat adnak.

Kétségtelen tény, hogy a magyarországi cionista per szovjet mintára és ukázra indult, és Péter Gábor letartóztatására Rákosi közvetlenül Sztálintól kapott utasítást. A főtitkár a száműzetése során írt emlékirataiban azt állította, hogy 1953. január 2-án meglátogatta őt egy Ivanov nevű belügyi tanácsadó, és személyesen adta át a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának levelét, amelyben a Péter Gábor azonnali őrizetbe vételére vonatkozó parancs állt.⁴² Hasonlóképpen emlékezett vissza a történetekre Gerő Ernő is az 1962-es pártvizsgálata során. Eszerint a letartóztatott Mihail Belkin vallomására alapozva Sztálin adott utasítást Péter letartóztatására.⁴³ A korabeli szovjet vizsgálati módszerek és a koncepciós perek felépítésének ismeretében biztosra vehető, hogy Belkin nem önszántából nevezte meg Péter Gábort CIA-ügynökként, hanem azért, mert kihallgatói pontosan ezt a nevet akarták hallani tőle. A vallatás eredményét Sztálin azonnal közölte Rákosival. Az ÁVH-főnök bűnösségére „tárgyi

³⁶ Müller 2017. 171–172.

³⁷ Uo.

³⁸ ÁBTL 2.1. I/50. (V-143410). Jegyzőkönyv Vági Ferenc és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. október 6. (Bánkúti Antal vallomása.)

³⁹ Zinner 1981. 26.

⁴⁰ ÁBTL 2.1. I./1-e. (V-142673/5). Farkas Vladimir feljegyzése, 1954. június 24.

⁴¹ Uo. Károlyi Márton saját kezű vallomása, 1954. május 18.

⁴² Müller 2017. 189.

⁴³ Baráth-Feitl (szerk.) 2013. 67.

bizonyítékot” is találtak: a lakásán lefoglaltak egy fényképet, amelyen együtt volt látható Allen Dullesszel, aki akkor az amerikai katonai hírszerzés, az OSS rezidense volt. Valójában a fotó 1945-ben készült, amikor a háborús bűnösök kézre kerítése során „munkakapcsolatban” álltak egymással.⁴⁴ A szovjet modell alapján szerveződő koncepció szerint tehát a szerepek – köztük a „zsidó államvédelmi vezető” is – már előre készen álltak a készülő monstre perhez, és a megfelelő szereplőket csak ki kellett válogatni ehhez. Az, hogy a Szovjetunió vezérének forgatókönyvében éppen Péter kapott központi helyet, korántsem lehetett véletlen. Az okokra csak akkor kaphatunk pontosabb választ, ha megvizsgáljuk az egykori ÁVH-vezető személyiségét, és azt, hogyan viszonyult a vele szemben támasztott elvárásokhoz.

Az őt személyesen ismerő kortársak közül többen arról számoltak be, hogy Péter Gábor személyisége drasztikus változáson esett át a Rajk-per követően. Ezt a folyamatot így fogalmazza meg egy szemtanú, Péter egy közeli munkatársa, Décsi Gyula államvédelmi alezredes: „Az *abszolút rendes és az abszolút ocsmány között, átmenet nélkül egy éjszaka alatt nála bekövetkezett.*”⁴⁵ Ez a mondat azért keltette fel a figyelmemet, mert hirtelen törést, negatív irányba történő változást ír le. A megfogalmazásból egyértelműen arra lehet következtetni, hogy korábban Péter Gábor még nem az a könyörtelen, szociopata személyiség volt, mint amilyenné később vált. Kutatást igényel annak kiderítése, hogy mi volt az a kiváltó ok, amely ezt a személyiségtorzulást előidézte nála. Péter Gábor, az Államvédelmi Hatóság vezetőjeként kegyetlenségéről vált hírhedtté, bár a fent idézett, múltbeli állapotra utaló kifejezés („*a legrendesebből*”) mellett több más, ezt az állítást megerősítő forrás is arról tanúskodik, hogy az egykori ÁVH-vezér személyisége nem volt mindig ilyen.

Ezek közé tartozik többek között Szálasi Ferenc népbírósi perének nyomozati és bírósági szakaszában, 1945-46-ban írt börtönnaplója. Szálasi kihallgatásait Péter Gábor végezte, aki ekkor a PRO vezetője volt. A napló sorai olyan képet festenek Péter Gáborról, amely a róla alkotott, köztudatban elterjedt ábrázolástól igencsak eltér. A volt hungarista vezető ugyanis itt „*elragadó ember*”-nek nevezi Pétert, akit nagyra becsült, és akivel a kihallgatások és informális beszélgetések során kimondottan jó személyes kapcsolatot alakított ki.⁴⁶ Az „*osztályvezető*” (ahogy Szálasi nevezte) a gyanúsított ellátásra vonatkozó és egyéb panaszait mindig megértően

⁴⁴ Hegedüs 1988. 193–194.

⁴⁵ Zinner 2019.

⁴⁶ Karsai 2016. 14.

meghallgatta, és igyekezett azokat orvosolni. Még azt is megpróbálta elintézni, hogy a volt nyilas vezetőt Szenteste a felesége meglátogathassa, bár ez állítólag rajta kívül álló okokból megghiúsult. Szálasi naplójában azt is feljegyezte, hogy Péter Gábor egy hungarista által írt levelet mutatott neki, amelyben az illető köszönetet mondott azért, hogy jól bánik egykori vezérükkel.⁴⁷ Amikor a nyomozati szakasz véget ért, Szálasi megköszönte Péter Gábornak a „*kifogástalan bánásmódot*”, és sajnálatát fejezte ki, hogy a személyes találkozásokra már nem kerülhet többet sor, mivel át fogják szállítani őt az Andrássy út 60.-ból az ügyészség Markó utcai épületébe.⁴⁸ Farkas Vladimir a vele készült interjúm során olyan részleteket közölt Péter Gábornak Szálasi fűződő együttérző viszonyulásáról, amelyet más források nem erősítettek meg, ezért az elmondottak hitelessége kétséges, azt forráskritikával érdemes kezelni.⁴⁹ Emellett ennek a forrásnak a megbízhatósága azért is kétséges, mert Szálasi feltételezhető személyiségzavara sok esetben téves valóságérzékelést eredményezett. A háborús főbűnösök ügyében folytatott nyomozás pedig eszközeit tekintve lényegesen eltért a későbbi koncepciók perек előkészítésétől.

Farkas Vladimir személyes közlése szerint – amelynek valóságtartalma kontrollforrások hiányában szintén kétséges – Péter Gábort megrendítette Szálasi kivégzésének látványa. Ennek ellentmond a halálos ítélet végrehajtásánál szemtanúként szintén jelen lévő Marosán György visszaemlékezése, aki úgy látta, mintha Péter Gábor szadista élvezettel nézte volna végig a háborús főbűnösök akasztását: „*hallgat, de szeme különösen csillog*”.⁵⁰ Ez a leírás viszont korántsem lehet mentes az elfogultságtól, mivel Marosán György azok közé tartozott, akiket később az ÁVH emberei hallgattak ki, és akik ezért haragot tápláltak magukban a volt ÁVH-vezetővel szemben.⁵¹ Emellett Marosán visszaemlékezésében tetten érhető az az igyekezet, hogy a Rákosi – és közvetve Sztálin – által elkövetett bűnök miatti felelősséget Péter Gáborra, „*Berija emberére*” igyekezett hárítani.⁵²

⁴⁷ Karsai E.-Karsai L. 1988. 19.

⁴⁸ Uo. 37.

⁴⁹ Farkas Vladimir személyes közlése, 1998. május 6. Ennek forrásként való felhasználása azért jelent problémát, mert Farkas Vladimir nem járult hozzá ahhoz, hogy a vele készült interjúról hangfelvételt készítsék, sem ahhoz, hogy jegyzeteljek, csak egyedül ahhoz, hogy közléseit kutatómunkámban felhasználjam. Közlésének megbízhatósága azért is kétséges, mert Farkas a vele korábban hosszas, részletes interjút készítő Zinner Tibornak mindezeket nem említette.

⁵⁰ Marosán 1988. 132.

⁵¹ Őt a szociáldemokraták ügyében halálra ítélték, majd peren kívül külön „konzílium” döntött a sorsáról. Ekkor Péter szólította fel arra, hogy kérjen kegyelmet Rákositól.

⁵² Müller 2017. 180.

⁵³ Farkas 1990. 156.

Farkas Vladimir emlékirataiban viszonylag részletes leírást adott Péter Gábor személyiségéről, mivel 1948-ban közelebbi munkakapcsolatba került vele, ugyanis a fontosabb operatív technikai feladatok megoldására Péter gyakran őt hívta. Kettőjük kapcsolata egy idő múlva meghaladta a főnök-beosztott viszonyt és baráti vált. Farkas Vladimir számára főnöke egyfajta apapótlék is volt, mivel Farkas Mihályhoz, mint apához nem fordulhatott segítségért, nem volt köztük bensőséges családi viszony. Az ÁVH-vezető is megosztotta bizonyos munkahelyen kívüli gondjait beosztottjával, aki egy ideig bizalmasa, „kedvence” volt, és pótolta számára azt a Csillag László nevű, sokak számára titokzatos kilétű és feladatkörű (valószínűleg a szovjet titkosszolgálat összekötőjeként dolgozó) kollégáját, akivel baráti viszonyt ápolt, és akinek a halála nagyon megviselte. Farkas szerint egykori illegális harcostársai is hasonlóan kedvező véleménnyel voltak Péter Gábor tevékenységéről és emberi magatartásáról is.⁵³

Míg a korabeli sajtó Péter Gábort a háborús bűnösök nyomában loholó, velük szemben könyörtelen rendőrfőnökként ábrázolta,⁵⁴ a valóság ennél árnyaltabb volt. Állítólag olyanok is voltak közöttük, akik Péter jóvoltából menekültek meg a halálos ítélettől vagy a súlyos börtönbüntetésről, és ezeket az eseteket a későbbi perében bűnként rótták fel neki.⁵⁵ Hetényi Imrét, a Horthy-rendszer politikai rendőrségének főnökét (aki akkor az egyik leggyűlöltebb személynek, közellenségnek számított) idős korában és betegen tartóztatta le a PRO. Péter Gábor emlékiratokat készíttetett vele, amelyből a politikai rendőrség nyomozati módszereit kívánta megtanulni. A feljegyzés megírását követően Péter szabadon engedte a volt rendőrfőnököt, pedig ő 1933-tól a Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Rendészeti, majd Államrendészeti osztályának vezetőjeként központi szerepet játszott a baloldali mozgalmak üldözésében. Mindezek ellenére teljes bizonyossággal nem állítható, hogy Péter Gábor valamiféle alku eredményeképpen helyezte szabadlábra Hetényi rendőrfőnököt. Ő ugyanis nem az egyedüli volt a Horthy-korszak azon magas rangú tisztjei közül, akikkel Péter Gábor „emlékiratokat” készíttetett. Ilyen visszaemlékezéseket írtak Kádár Gyula, Sigetter Viktor és Garzuly József honvéd vezérkari tisztekkel a Vkf. (Vezérkari Főnökség) 2. (hírszerző és kémelhárító) osztály szervezetéről és működéséről, vagy Ujszászy Istvánnal, az Államvédelmi Központ egykori vezetőjével saját szerepéről, politikai és hivatali kapcsolatairól, valamint a

---

⁵⁴ Müller 2017. 109-110.

⁵⁵ Interjúm Farkas Vladimírral, 1998. május 6.

hírszerzési és kémelhárítási szolgálatok tevékenységéről, továbbá Wayand Tibor detektív-felügyelővel, aki 1939 elejétől irányította a baloldali ügyekkel foglalkozó detektívcsoportot.⁵⁶

Wayandhoz hasonlóan – bár egészen más okok miatt – Ujszászy István vezérőrnagy sem menekülhetett meg a halálos ítélettől. Ujszászy a II. világháború alatt a katonai és polgári hírszerzést vezette, és a Horthy-rendszer vezető garnitúráján belül azok közé tartozott, akik a nyugati szövetséges hatalmak felé orientálódtak, és vezető szerepet töltöttek be a háborúból való kiugrási kísérletben. Farkas Vladimir visszaemlékezése szerint Pétert 1948 decemberében arra kötelezték, hogy adja át Ujszászyt a Katpolnak, amelynek élén ekkor a szovjet katonai elhárítás által szervezett Pálffy György állt. Farkas szerint Péter Gábor a „*legnagyobb sajnálatára*” kénytelen volt engedelmeskedni.⁵⁷ Ujszászynak Fekete Iván álnéven írt feljegyzései végén egy Péter Gábornak címzett üzenet olvasható: *„Mélyen tisztelt Altábornagy Úr! Csatolom a 17. füzetet, mely tárgykör hiányában már nem telt meg. Nagyon köszönöm a szép nyakkendőt. Nem tudom, hogy lesz-e alkalmam személyesen búcsút venni. Engedje meg, hogy ezúton hálás köszönetet mondjak azon korrekt, szívélyes, előzékeny magatartásáért, amiben részesített. Nem szívesen válok meg altábornagy Úrtól, akivel nagyon szerettem volna együtt dolgozni. Így jövöm és szabadságom irányában bizonytalanságban, nyugtalanságban vagyok. Még egyszer sokszor köszönök mindent, őszinte tisztelője. 1948. december 10-én. Fekete Iván”*⁵⁸

Hetényihez hasonlóan menekült meg a halálos ítélettől Juhász Antal volt csendőr törzsőrmester is, akinek az önvallomásában azt kellett feltárnia, milyen vallatási és egyéb nyomozati módszereket használtak a Horthy-korszak csendőrei a baloldali mozgalmak felderítése folyamán. Szolgálataiért jutalmul a volt csendőrtisztet szabadlábra helyezték, és új személyazonosság alatt folytathatta életét.⁵⁹

Egy másik forrás, ahonnan Péter Gábor személyiségéről képet kaphatunk a Rajk-pert megelőző időszakból, nem más, mint Demény Pál visszaemlékezése, ami arról az eseményről tudósít, amikor Rákosi a moszkoviták számára konkurenciát jelentő, a kommunista párton belül „különutas” álláspontot képviselő Demény-„frakcióval” való leszámolás céljából koncepciót pert kezdeményezett a csoport vezetői ellen. Demény

⁵⁶ Varga 2009.

⁵⁷ Rainer M. 2000.

⁵⁸ Haraszti (szerk.) 2007. 611.

⁵⁹ ÁBTL 2.1 VII/20-b. Juhász Antal önéletrajza, 1950. október 11.

emlékei szerint Péter Gábor láthatóan szégyenkezve tartóztatta le, zavarban volt, és igyekezett megnyugtatni őt, azt ígérve neki: vendégként fognak bánni vele annak ellenére, hogy ő mostantól a „*párt foglya*”.⁶⁰

Amikor a nemzetgyűlési választásokon a legtöbb szavazatot kapott Független Kisgazdapárt főtitkára, Kovács Béla az ún. köztársaság-ellenes összeesküvés ügyében indított eljárás során önként jelentkezett az Államvédelmi Osztályon és vallomást tett, a kihallgatás közben megjelent ügyvédje, Pfeiffer Zoltán, s a Péter Gáborral történt szóváltás után Kovácsot elvitte az Andrássy út 60-ból. *„Péter tiltakozott, de mentünk az ajtó felé Kováccsal, mondván, az erőszaktól sem riadunk vissza. Péter Gábor látva elszántságunkat nem állt utunkba, hanem úgy tett, mintha udvariaskodna, kikísért bennünket a lépcsőházig, és szabad utat intett fogdmegjeinek.”*⁶¹ A leírásból pontosan nem állapítható meg, hogy Péter miért tartózkodott ekkor még az erőszak alkalmazásától. A korabeli belpolitikai helyzet azonban magyarázatot adhat erre: 1946-ban annak ellenére, hogy a politikai rendőrség kommunista irányítás alatt állt, még koalíciós kormány volt hatalmon, ezért az államvédelmi vezető bizonytalan lehetett abban, mit engedhet meg magának egy honatyával szemben.

2. 3. Lázadás és megtörés

Megfigyelhető, hogy a sztálinista önkényuralom fokozatos kiépülése folyamán Rákosi utasításait a legtöbbször feltétlen hűséggel követő államvédelmi vezető kihallgatási módszerei, a gyanúsítottakkal való bánásmódja egyre kegyetlenebbé vált. A Rajk-pert közvetlenül megelőző hónapokban a korábbtól már teljesen eltérő személyiség képe rajzolódik elénk a koncepciós perek egykori gyanúsítottjainak visszaemlékezéseiből. Erre utal Pártay Tivadar visszaemlékezése is, aki szerint miután bevitték az ÁVH-ra, Péter felugrott, belevágott az arcába és azt mondta neki: *„Na, te rohadt fasiszta, csakhogy te is itt vagy már!”*⁶²

A verés és a kínzás bevezetését Péter Gábor (és sok más egykori ÁVH-s) szerint maga Rákosi követelte meg: *„1946. vagy 1947. évtől kezdődően Rákosi Mátyás évenként több ízben tett nekem olyan utasítászerű kijelentést, hogy a múlt érában úgy tudtak verni az erőszakszervezetek,*

---

⁶⁰ Demény 1988. 149.

⁶¹ Palasik 2000. 194-229.

⁶² Müller 2017. 154.

hogy annak nyoma nem maradt, és nem járt halálos következményekkel, s erre utasítást adott, hogy ilyen verőcsoportokat szervezzek meg az Államvédelmi Hatóságon belül.”⁶³ A Rajk-per gyanúsítottjainál csak az egyre kegyetlenebb eszközökkel tudták elérni azt, hogy a legképtelenebb államellenes bűntetteket is valósnak ismerjék el. A kínvallatás ellenére Rajk László sokáig nem tört meg, és nem volt hajlandó magára vállalni a koholt vádakba foglalt bűncselekményeket, pedig lelkiileg és testileg annyira szenvedett, hogy a kihallgatási jegyzőkönyvet vezető belügyi alkalmazott felmentését kérte feladata alól, mert nem bírta hallgatni, ahogy Rajk sír.⁶⁴ Décsi Gyula visszaemlékezése szerint Rajkot olyan kegyetlenül bántalmazták, hogy abba majdnem belehalt: az „*egyik legbrutálisabb verés volt, amiről tudok, Szücs és a nyomozók lihegve jöttek ki, Rajk hörgött, utána napokig alig tudott járni*”.⁶⁵ Péter Gábor a Rajkkal szemben alkalmazott verést 1949 júniusában önhatalmúlag leállította.⁶⁶

Farkas Vladimir emlékiratai arról tanúskodnak, hogy amikor ő először szembesült azzal, hogy Rajkot milyen kegyetlen módszerekkel vallatják, elborzadt és feltette a kérdést előljáróinak, hogy miért van szükség az ilyen szörnyű eszközök alkalmazására. Ekkor apja, Farkas Mihály Gorkij szavaira hivatkozott, aki szerint „*hogya ha az ellenség nem adja meg magát, akkor azt meg kell semmisíteni*”.⁶⁷ Szücs Ernő ÁVH-alezredestől, Péter helyettesétől pedig azt a választ kapta, hogy ha az ellenség a leleplezése után nem törik meg, akkor nincs más eszköz ennek elérésére, mint a kegyetlen verés. Szücs megszállottan hitt abban, hogy ők akkor a „*két világrendszer között kiéleződött osztályharc titkos háborújának frontvonalában harcolnak*”, ahol a könyörtelen erőszak ugyanazt a funkciót tölti be, mint a háborúban a fegyverek.⁶⁸ Péter Gábor viszont olyan homályos választ adott Farkas Vladimir kérdésére, amelyből nem igazán lehetett arra következtetni, hogy egyetértene a brutális nyomozati módszerekkel. Csupán annyit mondott ugyanis, hogy a magyarországi illegális kommunista mozgalomban voltak olyan bátor emberek, akik kínzás hatására sem voltak hajlandóak árulóvá válni, és példának hozta fel Rózsa Ferencet és Kovács Istvánt, valamint feleségét és saját magát is.⁶⁹

⁶³ ÁBTL 2.1 VI/1. Jegyzőkönyv Péter Gábor kihallgatásáról, 1956. október 20.

⁶⁴ Pető 2001. 101-102.

⁶⁵ Horváth-Solt-Szabó-Zanathy-Zinner (szerk.) 1994. 443.

⁶⁶ Zinner 2013. 142.

⁶⁷ Farkas 1990. 202.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Uo.

Rajk esetében a verés abbahagyása után áttértek a kifárasztás, alvásmegvonás módszerére: 48 órán keresztül vallatták, de végül ez is eredménytelennek bizonyult. Ezt követően Farkas Mihály és Kádár János folytatta a kihallgatást, akik a lelki ráhatás eszközével igyekeztek rávenni Rajkot, hogy a „párttal szembeni bűneit” azzal tudja csak jóvátenni, ha részletes beismerő vallomást tesz, amit tulajdonképpen „*Rákosi elvtárs és a párt*” számára tesz.⁷⁰ Emellett azzal hitegették, hogy a per csak színjáték lesz, az ítéletet valójában nem fogják végrehajtani. A főtitkár megunt a nyomozás elhúzódását, és a szovjet állambiztonsági szervek vezetőihez fordult segítségért, mivel a szovjetek is elégedetlenek voltak az ÁVH sikertelensége miatt. A kihallgatások irányítását és lefolytatását a továbbiakban a szovjet állambiztonság (MGB) vette át, Fjodor Belkin vezetésével. Péter Gábor tevőlegesen abban már nem vett részt.⁷¹

Az ÁVH vezetője a koncepció egyes elemei közül leginkább a magyar és jugoszláv belügyminiszter állítólagos paksi csőszkunyhóban történt találkozásának történetében kételkedett. Péter Gábor később, a börtönben írt beadványában igyekezett a saját szerepét minél pozitívabb színben feltüntetni, és szinte már ellenállónak beállítva magát, azt állította, hogy kétkedésének hangot adott Rákosinál is, de a főtitkár ragaszkodott elképzeléséhez.⁷² Décsi Gyula visszaemlékezése szerint az ÁVH-vezérnek ekkor vált szavajárásává, ha a vallomásokban valami nehezen hihető, valószerűtlennek tűnő elem szerepelt: „*Remélem, ez nem valami Paks megint!*”⁷³ A kétségeivel küzdő Péter Gábor ekkor elmondása szerint vakmerő tette szánta el magát: levélben panasszal fordult a szovjet állambiztonság vezetőjéhez, Viktor Abakumovhoz, amelyben szóvá tette, hogy a Rajk-ügyben erőltetés folyik, és az megalapozatlan vádak tartalmaz.⁷⁴ Ez a dokumentum nem került elő, bár bizonyos források igazolják a létezését, valószínűleg az orosz állam levéltárában ma is megtalálható. A levélre Farkas Vladimir is utal visszaemlékezésében, bár szerinte ennek megírását Belkin kezdeményezte, emellett azt állítja, hogy ő az erre vonatkozó bizalmas információt Szücs Ernőtől kapta. Péter vallomásaiból az derül ki, hogy ezt a feljelentésként is értelmezhető levelet az oroszul tudó Szücs Ernő ÁVH-ezredes fogalmazta meg, Péter pedig

---

⁷⁰ Farkas 1990. 204.

⁷¹ Müller 2017. 154.

⁷² Koltay-Bródy (szerk.) 1990. 25.

⁷³ ÁBTL 2.1 I/1-e. Décsi Gyula vallomása, 1954. május 16.

⁷⁴ Müller 2017. 154-155.

aláírásával látta el.⁷⁵ Décsi Gyula a vele 1984-ben készült interjúban Péter Gábor állítását támasztja alá. Ebben ugyanis a következőképpen idézi fel a levél keletkezésének körülményeit: *„amikor a Rajk-ügyben Péter a levelet íratta vele [Szücs Ernővel], akkor azt mondta, hogy 'te ismered Abakumovot és te fordulj hozzá'. [...] Az ÁVH vezetőinek Abakumovhoz intézett, a figyelmét a készülő Rajk-ügy túlhajtott torzításaira felhívó leveléről beszélek. Hogy ez a levél létezett, azt tudom, mert aláírásának és elküldésének tanúja voltam. Azt azonban, hogy 1952. december végén, a moszkvai utódlási harcok idején valóban ezt a levelet küldték-e haza, és Pétert Rákosi ezért tartóztatta-e le vagy valami más dokumentum alapján, azt nem tudom.”*⁷⁶ Egy év sem telt el, és az államvédelmi vezető újabb jelentést küldött Abakumovnak, amelyben részletezte Rákosi aggasztó, paranoiásnak tűnő viselkedését. Ez utóbbi dokumentumról is találhatunk olyan forrásokat, amelyek szerint ez az irat is az Orosz Föderáció Elnöki Levéltárában lelhető fel.⁷⁷

A Rajk-pert követő időszakban, a napi több órás pszichiátriai kezelés megkezdése után Péter mentális és fizikai állapota annyira leromlott, hogy az a szovjet tanácsadóknak is feltűnt. Kartasov 1950 februárjában a magyar államvédelmi vezetőről írt jelentésében az alábbiak szerint jellemezte őt: *„Rákosi elvtárs gyakran beszél arról, hogy bízik Péterben, értékeli őt, de kijelenti, hogy beteges állapota miatt Péternek ideje lenne nyugalomba vonulni. Lehet, hogy ez nem véletlen, mert Péter szavai szerint a Politikai Bizottságban nemegyszer negatív véleményt fejtett ki egyes pártvezetők bizonyos tevékenysége kapcsán, ami rosszindulatú viszonyt váltott ki Péter irányában. 1948-ban, azzal összefüggésben, hogy Péter átadta munkatársainknak a magyarországi trockistákra vonatkozó anyagot, Rákosi elvtárs Farkassal együtt – Péter szavai szerint – erősen szidták őt. A biztonsági szervek munkájában meglévő komoly hiányosságoknak nem kevésbé fontos oka, hogy Péternél hiányzik a szükséges tapasztalat, valamint betegsége miatt nem kellően operatív.”*⁷⁸ Rákosi Mátyás emlékirataiban olvasható, hogy 1950-1951 táján tervbe vette Péter menesztését, amit személyesen Sztálinnal is közölt. Meglepetésére azonban a szovjet vezér dühösen utasította el ezt az ötletet: *„És javaslom magának, hogy ezekre az emberekre, ilyen nagyszerű emberekre, mint Farkas meg a Péter Gábor,*

⁷⁵ Farkas 1990. 372.

⁷⁶ Interjú dr. Décsi Gyulával, 1984. május 21. 75-76. Készítette: dr. Zinner Tibor

⁷⁷ Murasko 1999. 160-169.

⁷⁸ Baráth 2008.

*vigyázzon nagyon és tartózkodjon az ilyenektől, és lehordott engem a sárga földre.*⁷⁹

A Kartasov-jelentés egyébként amellet, hogy dicsérő szavakkal illeti Pétert, vádiratnak is beillő bírálatot jelentett az ÁVH-val és burkoltan annak vezetőivel szemben. Leginkább azt rótták fel nekik, hogy az általuk vezetett szervezet nem lépett fel kellő eréllyel a „nép ellenségeinek” bizonyos csoportjaival, köztük a háborús bűnösökkel szemben. Emellett az ÁVH zsidó származású vezetőit az állam biztonságára potenciális veszélyt jelentő elemként írja le, előrevetítve ezzel a későbbi, 1953-as cionista pert, amelynek Péter a fővádlottja lett.⁸⁰

A Péter által a Rajk-per koncepciós elemeiről panaszt tévő, Abakumovnak küldött – ahogy a későbbiekben nevezte – „óvó levél” nem maradt sokáig következmények nélkül. Az ÁVH-n belüli tisztogatás azonban csak 1950 októberében vette kezdetét, szovjet parancsra. Vélhetően a Péter Gáborral való leszámolás része volt az is, hogy a következő, tervbe vett koncepciós per célpontja Szücs Ernő ezredes lett, aki Péterrel együtt küldte el a szovjet állambiztonsági vezető, Abakumov részére a Rajk-ügyről panaszt tevő levelet. A Péter Gáborral baráti viszonyban lévő Szücsöt kémkedéssel gyanúsították, és hogy Pétert erkölcsileg, lelkileg még jobban megtörjék, a vizsgálat feladata is rá hárult. Későbbi vallomása szerint Rákosi dühösen utasította őt: *„A tűz égesse meg ezt a rohadék Szücsöt! Két napig éjjel-nappal úgy veresse, hogy ropogjanak a csontjai!”* A parancsot Péter továbbította Farkas Vladimirnek és Károlyi Mártonnak, akiknek az alárendeltjei annyira megverték a volt ÁVH-ezredest, és bűntársának tartott testvérét, Szücs Miklóst is, hogy a bántalmazásba mindketten belehaltak. Bálint István a szintén a cionista-perben történt 1953-as letartóztatása után beismerte, hogy Péter Gábor utasítására morfininjekciót adott Szücsnek, és ezzel ölte meg. Ezt Péter ugyanekkor tett vallomásával megerősítette.⁸¹

Ezek a beismerő vallomások azonban azért kétes hitelességűek, mert koholt vádak alapján indult eljárásban, szintén kínvallatás hatására születtek. Ezt támasztja alá Bálint István fiának visszaemlékezése is: *„Egy emlékem van ebből az időből. Mikor az anyám hazajött a börtönből, az apám ruháját hazahozta és ledobta a földre, és cafatokban volt és véres volt.”*⁸² A későbbiekben mindketten visszavonták vallomásaikat, és Bálint úgy

⁷⁹ Baráth-Feitl 2013. 54.

⁸⁰ Baráth 2008. 6-10.

⁸¹ Koltay-Bródy 1990. 27-28.

⁸² Argejő 2018. 48.

módosította azt, hogy a vádakkal szemben éppen a Szücs-testvérek életben tartásához volt szükség az injekcióra, amely nem morfint, hanem coffein-cardisol szérumot tartalmazott. Az igazságügyi orvosszakértői jelentés végül a boncolás után „külső erőszakot”, verést állapított meg a halál okaként.⁸³

Péter Gábor szerint a Rajk-per törvénytelenégeit feltáró levél volt a kiváltó oka annak, hogy 1953-ban ő lett a szovjet utasításra indított újabb nagyszabású koncepciós per, a cionista-ügy első számú gyanúsítottja, kiszemelt jövőbeni fővádlottja.⁸⁴ Mielőtt azonban Rákosi – sztálini parancsra – a koncepciós per eszközéhez folyamodott volna, más módon igyekezett Péter Gábor személyiségét megtörni. Több forrás, köztük Décsi Gyula egykori államvédelmi alezredes visszaemlékezése a Péter Gábornál végbement pszichés változás legfőbb okaként azt a sajátos pszichiátriai kezelést jelöli meg, amelynek a Rajk-per után napi rendszerességgel alá kellett vetnie magát. Décsi a visszaemlékezésében beszámol arról, hogy főnökét *„a Rajk-ügy nagyon megzavarta és megrendítette. Bálint István már azelőtt is sokat járt hozzá, de 1949-től kezdve naponta órákat töltött vele, pszichológiai (szinte pszichoanalitikus) kezelője lett. Ettől kezdve egyetlen bizalmasa volt (ezt Bálinttól tudom), aki kora délutántól estig, néha késő estig vele töltötte minden idejét.”*⁸⁵ A Zinner Tibor által vele készült interjúban Bálint István nem tagadta, hogy jelentős szerepe volt Rákosi bizonyos parancsaival kapcsolatosan már korábban is, de főképp 1949 nyarától, a „paksi találkozó” koholt vádjával szemben kételyeket hangoztató főnöke meggyőzésében.⁸⁶ Janikovszky Béla államvédelmi ezredes második felesége, Janikovszky Éva szintén elmondta, hogy a pszichiáter közel lakott Péter II. kerületi villájához, amelybe naponta hivatali autó vitte. Ennek kertjében órákat sétáltak délutánonként, amikor arról győzködte főnökét, hogy hajtsa végre a főtitkártól kapott parancsokat.⁸⁷ A hírhedt főorvost az ÁVH-nál sokan Péter Gábor „rossz szellemének” tartották.⁸⁸ Péter 1954-ben így vallott erről: *„Kádárra Donát olyan befolyással volt... és legalább annyira tudott rá hatni, mint rám dr. Bálint István ideg orvos az ÁVH-n.”*⁸⁹

Nem maradtak fenn írásos dokumentumok arról, hogy Bálint doktor pontosan milyen mentális betegséget diagnosztizált Péter Gábornál. Décsi

⁸³ Huszár 2009. 112-120.

⁸⁴ Koltay-Bródy 1990. 28.

⁸⁵ Zinner 2013. 397.

⁸⁶ Zinner 2019.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Mező 2017. 21-48.

⁸⁹ Kis-Kapin 2007.

Gyula csak arra tért ki a visszaemlékezésében, hogy a volt ÁVH-vezető skizoid személyiségzavarban szenvedett.⁹⁰ A „kezelés”-ről, azaz a beszélgetések tartalmáról sem lelhetőek fel adatok, mivel Bálint Istvánnak a cionista-per kezdetén történt letartóztatásakor az erre vonatkozó iratokat, Péter Gábor kórtörténetét megsemmisítették, amelynek tényét az erről szóló jegyzőkönyv bizonyítja.⁹¹ Az előbbi visszaemlékezésekből arra lehet következtetni, hogy Péter Gábornak Bálint általi kezelése nem a szó szoros értelmében vett, kizárólag a lelki egészség helyreállítását célul kitűző pszichoterápia volt. Mivel az ÁVH-vezető pszichoterápiájának folyamatát nem ismerjük, ezért az általa kapott kezelés jellegét sem tudjuk pontosan megítélni.

Mindemellett ismert, hogy Bálint doktor nem idegengedett attól, hogy az elmeorvosok eszközeit a meggyőzés céljára alkalmazza. Vannak olyan források, amelyek arról tanúskodnak, hogy az ÁVH orvosa ismerte a speciális „gyógykezelés”, a politika szolgálatába állított pszichiátria rendhagyó módszereit, amelyeket a Szovjetunióban sajátított el. Az egyik közülük Töttös Ernő *Téboły* című könyve, amelyben saját, az ÁVH börtönében átélt szörnyű élményeit tárja elénk. Töttös budapesti ügyvéd volt, aki 1952-ben külföldre próbált szökni több társával. Emiatt az Államvédelmi Hatóság veszprémi, majd budapesti börtönében vetették alá pszichiátriai kényszervallatásnak, amelyet dr. Bálint István végzett. Ennek során olyan gyógyszereket adagoltak az ételébe, amelynek keserű ízét megérezte, de a mellette álló börtönőr addig fenyegette, amíg meg nem ette azt. Ennek hatására folyamatosan visszatérő hallucinációi lettek és dühöngő rohamokat kapott. Végül a hallucinogén szerek adagolása következtében mesterségesen előidézett skizofrénia alakult ki nála. Gyógyszerezését csak Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után hagyták abba, és „betegségéből” csak ekkor gyógyult ki.⁹² Töttös Ernő könyvében arról számol be, hogy az '50-es években a Chinoin Gyógyszergyárban készítették az akaratgyengítő és a vallomásra kényszerítő tudatmódosító szereket. Szerinte leggyakrabban a szkopolamin nevű anyagot használták erre a célra.⁹³

A magyarországi politikai pszichiátriát bemutató egyik tényfeltáró könyv szerint a Rákosi-korszakban a nyomozók nagy valószínűséggel a kifárasztással, fizikai és lelki bántalmazással kombinált szuggesztív eszközét

---

⁹⁰ Zinner 2019.

⁹¹ Mező 2017. 22.

⁹² Töttös 1985. 34-214.

⁹³ Töttös 1985. 48.

is bevetették annak érdekében, hogy a kihallgatott áldozat bármilyen képtelen vádat valóságnak ismerjen el magára nézve.⁹⁴

Arra, hogy Péter Gábor sokszor kényszer hatására, meggyőződése ellenére cselekedett, és az általa elkövetett bűnök súlyos lelkiismereti válságot idéztek elő nála, következtetni lehet az utolsó szó jogán elmondott beszédéből is, amelyet az ellene és társai ellen indult büntetőügy tárgyalásán mondott 1954. január 15-én. Ekkor elismerte felelősségét Szücs Ernő agyonverésével kapcsolatban is, bár tagadta, hogy azon személyesen jelen lett volna. Beszéde közben többször sírva fakadt, mélységes megbánását, büntudatát fejezte ki amiatt, hogy visszaélt a párt bizalmával. Arra kérte a bíróságot, hogy őt sújtsák halálbüntetéssel, de kegyelmezzenek meg feleségének, aki nála mindig „keményebb és különb” volt.⁹⁵

Péter Gábor félreállítása mögött nemcsak a moszkvai vezetés direktívái húzódtak meg, hanem az ÁVH-vezető feltételezhető lelki összeomlása is, ami valóban veszélyt jelenthetett nem csupán Rákosira, hanem a szovjet érdekekre is.

Annak a kiváltó okát azonban, hogy Péter Gábornak majdnem Rajk László sorsában kellett osztoznia, és egy tervbe vett koncepció per potenciális áldozata lett, nem elsősorban személyiségében, a Rákosi-diktatúrával való bizonyos fokú szembeszegülésében találhatjuk meg, hanem leginkább a külpolitikai körülmények alakulásában, a szovjet anticionizmus előretörésében, ami erős hatást gyakorolt az összes kelet-európai állam, köztük hazánk politikájára is.

3. Antiszemitizmus és cionizmus-ellenesség a Szovjetunióban

A Szovjetunióban az 1930-as években a kommunista, internacionalista ideológia fokozatosan háttérbe szorult, és ahogy Sztálin konszolidálta személyi hatalmát, egyre inkább a nagyorosz nacionalizmusra támaszkodott. Ennek a nacionalizmusnak régóta integráns részét képezte az antiszemitaizmus, ami egyébként az szovjet vezetőktől soha nem volt idegen. A Szovjetunió bel- és külpolitikai helyzete, főképp a német

---

⁹⁴ Gázsó-Zelei 1989. 66.

⁹⁵ ÁBTL 2.1 VI/1. Gyorsírói jegyzőkönyv Péter Gábor és társai ügyében megtartott II. fokú bírósági tárgyalásról, 1954. január 15.

nemzetiszocializmussal való szembenállás azonban akkor még lehetetlenné tette az antiszemitizmus nyílt propagálását.⁹⁶

1945 után az Egyesült Államokkal való fokozódó szembefordulással, valamint a diktatúra kiépülésével azonban évről évre erősödött a szovjetunióbeli zsidók hátrányos megkülönböztetése és üldözése.⁹⁷ 1948-49-re Sztálinnál a nyugatellenességnek egy sajátos vetülete, az antiszemitizmus egyre több módon mutatkozott meg. Hruscsov arról számolt be, hogy a diktátort már fiatal korától jellemezte az előítéletesség, és még attól sem riadt vissza, hogy nyíltan munkatársaik megverésére buzdítsa a gyári munkásokat, emellett gyakran mondott antiszemita vicceket is.⁹⁸ Miután számára 1948 végére nyilvánvalóvá vált, hogy Izrael – az első arab-izraeli háború során nyújtott anyagi és politikai támogatás ellenére – hosszútávon az Egyesült Államokkal képzei el a szorosabb együttműködést, az 1940-es évek végén megkezdődött egy antiszemita propagandakampány a Szovjetunióban.⁹⁹

Korábban, a II. világháború éveiben létrejött a Szovjet Zsidó Antifasiszta Bizottság, amelynek a híres moszkvai jiddis nyelvű színház igazgatója, Szolomon Mihoelsz volt az elnöke. Zsidó értelmiségiek fejtettek ki a szervezet keretei között széles körű propagandatevékenységet, például a neves regényíró, Ilja Ehrenburg. A bizottság nem sokkal később túlhaladta eredeti célját, és a zsidó közösség gyűjtőszervezetévé vált. 1944-ben vezetői levelet írtak Sztálinnak annak érdekében, hogy egy zsidó autonóm köztársaságot alapíthassanak a Krímben.¹⁰⁰ Emellett tanúvallomások gyűjtésével is foglalkoztak, amelyeknek a célja a zsidók ellen elkövetett tömeggyilkosságok bizonyítékainak dokumentálása volt. Ezek arról tanúskodtak, hogy a náci propaganda erős hatást tudott gyakorolni az orosz és ukrán lakosságra, mivel a népi zsidóellenességnek ezeken a területeken régi hagyománya volt. Az erről szóló jelentések valóságtartalmát a központi bizottság agitációs és propaganda osztálya kétségbe vonta, mivel az ellenkezett a hivatalos sztálini propagandával, amely szerint az egész szovjet nép egységesen harcol a nácizmus ellen.¹⁰¹ 1945-ben ennek hatására be is tiltották a holokausztrémtetteit feltáró Fekete könyv megjelenését arra hivatkozva, hogy „az egész könyvnek az a vezérfonala, hogy a németek csak

---

⁹⁶ Madievski 2000. 28-30.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Allilujeva 1967. 263.

⁹⁹ Hevő 2014. 240.

¹⁰⁰ Kosztircsenko 1994. 45-47.

¹⁰¹ Courtois (szerk.) 2001. 251-252.

azért viseltek háborút a Szovjetunió ellen, hogy megsemmisítsék a zsidókat". Egy év múlva, 1946. október 12-én pedig Abakumov állambiztonsági miniszter egy feljegyzést küldött a központi bizottságnak „A Zsidó Antifasiszta Bizottság nacionalista törekvéseiről” címmel.¹⁰²

1948. január 13-án autóbalesetnek álcázva meggyilkolták a szervezet vezetőjét, Szolomon Mihoelszt. Még ugyanebben az évben, 1948. november 21-én megszüntették a Zsidó Antifasiszta Bizottságot azzal az ürüggyel, hogy „szovjetellenes propagandaközponttá vált”. Kiadványaikat hamarosan betiltották¹⁰³, és a bizottság valamennyi tagját letartóztatták. 1949-től a sajtóban kiterjedt „kozmpolita-ellenes” lejárató kampány vette kezdetét azzal a céllal, hogy a közvéleményt előkészítse a politikai leszámolásra, ideológiai okokból elfogadhatóként beállítva mindezt. A vádlottak pere csak hosszú évek elteltével, 1952 májusában vette kezdetét, zárt ajtók mögött. Ennek a koncepciósnak pernek mellékpereivel együtt 25 áldozata volt, akiket az ítélelethozatal után azonnal kivégeztek. 100 embert pedig tíztől huszonöt évig terjedő börtönbüntetésre vagy táborfogságra ítélték.¹⁰⁴ A nyomozás szokatlanul hosszú időtartamát az magyarázhatja, hogy ezalatt az idő alatt Sztálin a „leningrádi per” megkonstruálásán dolgozott, ami a Zsidó Antifasiszta Bizottság ügyével együtt fontos lépés volt a végső, nagy tisztogatás megvalósítása felé.¹⁰⁵

A főtitkár már 1949-től kezdve igyekezett módszeresen kiiktatni a zsidókat a gazdasági és kulturális életből, és ez az – eredménye szempontjából a korábbi, Magyarországon bevezetett numerus claususra emlékeztető – zsidóellenes akció főként a tájékoztatás, a sajtó, a könyvkiadás és az orvosság területére terjedt ki. Egyre gyakoribbá váltak az olyan, koholt vádak alapján indult büntetőeljárások, amelyeknek vádlottjai túlnyomó többségében zsidók voltak, mint például a sztalinói vasmű „mérnök-szabotőr csoportja”, akiket 1952. augusztus 12-én végeztek ki.¹⁰⁶ Sztálin közeli munkatársaiban sem bízott többé, ha azok családjában zsidó származásúak voltak, így 1949-ben letartóztatták Molotov feleségét, Polina Zsemcsuzsinát, a könnyűipar magas rangú vezetőjét azzal az ürüggyel, hogy „államtitkokat tartalmazó iratokat vesztett el”, és öt évre a kazahsztáni lágerben töltendő szabadságvesztésre ítélték őt „cionista összeesküvéssel” vádolva. Sztálin

¹⁰² Izvesztyija KPSzSz 1989. 37.

¹⁰³ Kosztircsenko-Redlih 1996. 326-384.

¹⁰⁴ Naumov 1994.

¹⁰⁵ Courtois 2001. 253.

¹⁰⁶ Courtois (szerk.) 2001. 253.

személyi titkárának, Alexandr Poszkrebisevnek a szintén zsidó származású feleségét pedig kémkedés vádjával ítélték halálra és végezték ki 1952 júliusában.¹⁰⁷

1950-ben Sztálin bizalma Berijában is megrendült, – akit egyébként szintén zsidónak tartott –, ezért nacionalista összeesküvés vádat konstruált ellene, miszerint az állambiztonsági vezető célja az lett volna, hogy Törökországhoz csatolja Mingréliát, Grúziának, Berija szülőföldjének egy részét. Sztálin parancsára maga a célba vett áldozat, Berija kényszerült arra, hogy lefolytassa honfitársai, a grúzok kommunista pártjának megtizedelését az ellenük folytatott koncepciók során.¹⁰⁸ A diktátornak az állambiztonsági vezetők elleni gyanakvása régi keletű volt, hiszen korábban kémkedéssel és összeesküvéssel vádolta Berija elődeit, Genrih Jagodát, Nyikolaj Jezsovot is, akik egyaránt az államvédelmi szervekbe beépült ellenségtől való rettegés, és az emiatt vezetett leszámolás áldozatai lettek.

Az 1951-ben a Berija által vezetett szervezet és az azzal kapcsolatban állók ellen megindult támadás már a Péter Gábor-ügy közvetlen előzményének, és külpolitikai kiváltó okának tekinthető. Ennek keretében Sztálin büntetőeljárást kezdeményezett az állambiztonság és az ügyészség zsidó vezetői ellen, amelynek során letartóztatták többek között Ejtington tábornokot, aki Berija parancsára 1940-ben megszervezte Trockij megölését, Leonyid Rajhman tábornokot, aki részt vett a moszkvai perek megkonstruálásában, valamint Lev Sejnyin vizsgálóbíró, aki az 1936-38-as moszkvai perek főügyészeként, Visinszkijnek a közvetlen beosztottja volt. A csoport tagjait azzal vádolták, hogy „zsidó nacionalista összeesküvést” szerveztek Viktor Szemjonovics Abakumov állambiztonsági miniszter vezetésével, akit 1951. július 12-én letartóztattak.¹⁰⁹ Őt eleinte azzal vádolták, hogy meggyilkoltatta Jakov Etingert, a híres zsidó származású orvost, aki a börtönben a kínzások hatására vesztette életét. A koncepció szerint neki ezzel a tettel az lett volna a célja, hogy megakadályozza az állambiztonsági minisztérium legmagasabb szintjére beépült zsidó nacionalista szervezet felgöngyölítését. Pár hónap múlva a per megkonstruálói már őt helyezték az összeesküvés szervezőjének szerepébe.¹¹⁰ A Sztálin által elképzelt „világméretű cionista összeesküvésnek” volt egy orvosokból álló szervezete is a koncepció szerint.

¹⁰⁷ Kosztircsenko 1994. 136-137.

¹⁰⁸ Knight 1995. 239-247.

¹⁰⁹ Courtois (szerk.) 2001. 255.

¹¹⁰ Soudoplatov 1994. 385-434.

Ez alapján 1952. november 4-én, nem sokkal a XIX. kongresszus után letartóztatták a Kreml kórházának szolgálatában álló zsidó orvosokat. Többek között azzal vádolták őket, hogy gyógykezelésnek álcázott módszerekkel meggyilkoltak több vezető politikust és katonatisztet, köztük Zsdanovot is nyugati titkosszolgálatok utasítására.¹¹¹ Kihallgatásuk elrendelésekor Sztálin üvöltve adott utasítást: „*Verni, verni és még egyszer verni!*”¹¹²

A vádirat értelmében az orvosok a „nemzetközi zsidó burzsoá-nacionalista szervezet, a Joint” útján kerültek kapcsolatba a nyugati hírszerző szervekkel. A megvádoltak csak a szovjet diktátor halála miatt kerülhették el a halálos ítéletet. A „fehér köpenyes gyilkosok” perét Sztálin állítólag hangulati előkészítésnek szánta a kétmillió szovjet zsidóság deportálásához, és a célja a zsidóság elleni gyűlölet gerjesztése volt.¹¹³ A terv szerint, miután a nagyobb szovjet városok főterén kivégezték volna a „gyilkos orvosokat”, az országban a felháborodott lakosság pogromokat kezdeményezett volna.¹¹⁴

Ebből a persorozatból Sztálin egy „világméretű judeo-cionista összeesküvés” koncepcióját építette fel 1952 szeptemberére. Sztálin elképzelése szerint ez nem csak a Szovjetunióra korlátozódott, hanem az annak holdudvarába tartozó, számos kommunista vezetésű közép-kelet-európai országra kiterjedő hálózatot jelentett. A sztálini anticionista irányvonal hatására koncepciók pereskedtek a szovjet érdekszférába tartozó országokban: Csehszlovákiában Rudolf Slánsky és társai, Romániában Lucrețiu Pătrășcanu és számos vádlott-társa esett ennek áldozatául, Lengyelországban pedig Wladislaw Gomułka került Sztálin célkeresztjébe.

4. A magyarországi cionista-per

A Szovjetunióban 1952 októberében, a párt XIX. kongresszusa idején már folyamatban volt az anticionista kampány, tisztogatás utolsó szakasza.¹¹⁵ Ez a hullám átcsapott hamarosan Magyarországra is. Rákosi, „Sztálin legjobb magyar tanítványa”, ekkor is engedelmesen átvette a Moszkvából importált ideológiát, és igyekezett azt a gyakorlatban is érvényesíteni. Parancsára az

---

¹¹¹ Gereben 2003b.

¹¹² Conquest 2001. 165-166.

¹¹³ Borev 1990. 351.; Antonov-Ovszejenko 1980. 326.

¹¹⁴ Medvegyev 1974. 1001.

¹¹⁵ Zinner 2001. 234.

ÁVH-nál újra elővették az anticionista ügyek nyomozati anyagait, és a szovjet államvédelem által már összeállított koncepciót a magyar viszonyokra igyekeztek alkalmazni. Ezek alapján Magyarország is a Sztálin elméjében született „nemzetközi cionista összeesküvés” egyik láncszemeként kellett, hogy szerepeljen. Az állítólagos világméretű terv Magyarországra vonatkozó részének megvalósítása a koncepció alapján a következőképpen történt. Az amerikai titkosszolgálatok által beszervezett cionista ügynökök Magyarországon is beférköztek a legmagasabb állami és pártvezetésbe, az Államvédelmi Hatóságba, a gazdasági élet fontos pozícióiba. A lejáratásukat, erkölcsi megsemmisítésüket szolgálták azok a vádak, amelyek szerint ezek a cionista ügynökök mielőtt amerikai, illetve izraeli szolgálatba álltak volna, együttműködtek a Gestapóval, illetve a Horthy-rendszer politikai rendőrségének besúgói voltak, sokan közülük emellett gazdasági és egyéb köztörvényes bűncselekményeket is elkövettek.¹¹⁶

Ebben az időszakban a Szovjetunióban súlyos válság uralkodott, és ennek a kezelésére a Kreml azt a megoldást találta, hogy a sztálini bűnökért olyan bűnbakokat, „bűnösöket” kell találni, akikre át tudják hárítani a felelősséget a legfelsőbb vezetőkről, elsősorban magáról Sztálinról. A magyarországi szovjet tanácsadók is arra utasították Rákosit, hogy a koncepciók perekké, a bekövetkezett tragédiákkal kapcsolatban a főtitkár és a legfelsőbb vezető körök tagjai helyett mást kell bűnösnek megnevezni. Emellett az ekkoriban felerősödő anticionista kampányban az erre kínákozó lehetőséget is ki kellett használnia.¹¹⁷

Az államvédelem zsidó származású vezetői mindig is Sztálin paranoiás félelmének fő tárgyai közé tartoztak, mivel úgy vélte, hogy sokat tudnak az általa elkövetett bűnökről, és ezeket az információkat adandó alkalommal ellene fordíthatják. Korábban ezek az okok is közrejátszottak az állambiztonság korábbi vezetőinek, Jagodát és Jezsovnak a likvidálásában, akiket szintén koholt vádak alapján végeztetett ki. A fent említett anticionista tisztogatássorozat részeként Sztálin 1951. július 14-én nyomozást rendelt el Viktor Abakumov, állambiztonsági miniszterhelyettes ellen, aki a közép-európai koncepciók perek előkészítésében fontos szerepet játszott. Az Abakumov-ügy egyik gyanúsítottja lett M. Belkin is, aki a Rajk-per idején tanácsadóként vett részt a nyomozás irányításában. Kihallgatása során olyan „vallomást” tett, amely szerint Péter Gábor a CIA-nak kémkedett. Erről

---

¹¹⁶ Schmidt 1995.

¹¹⁷ Horváth-Solt-Szabó-Zanathy-Zinner 1994. 363-386.

Sztálin levélben tájékoztatta Rákosit. Az akkor már miniszterelnöki posztot is betöltő diktátor 1953 első munkanapján személyesen tájékoztatta erről Hegedűs András. Beszámolt neki Péter bűnössége tárgyi bizonyítékáról is: egy fényképről, amelyen együtt látható Allen Dullesszal, az amerikai katonai hírszerzés rezidensével. A kép valójában akkor készült, amikor ők a külföldön tartózkodó háborús bűnösök kézre kerítéséről egyeztettek. Rákosi a száműzetése idején írt visszaemlékezésében azt állította, hogy 1953. január 2-án megjelent nála egy Ivanov nevű belügyi tanácsadó, és átadta neki az SZKP Központi Bizottságának levelét, amelyben Sztálin utasította őt Péter Gábor azonnali letartóztatására.¹¹⁸ Péter Gábort 1953. január 3-án Rákosi egy megbeszélés ürügyével saját, Lóránt utcai villájába csalta, és ott tartóztatta le Boda György államvédelmi ezredes Piros László és Farkas Mihály jelenlétében.¹¹⁹

Péter saját letartóztatásának okaként egyértelműen azt az „óvó levelet” nevezte meg, amiről úgy vélte, hogy a Rajk-per koncepciós voltáról panaszt tévő, Abakumovhoz címzett levelét Berija 1953. január 2-án visszaküldte Rákosinak, aki „árulása” miatt 24 órán belül őrizetbe vette őt.¹²⁰

Péter Gábor célponttá válásának okai között fontos szerepet játszott zsidó származása is, ugyanis az antiszemita kampány szította közhangulatban könnyen el tudta fogadtatni Péter bűneként a cionista kémtevékenységet a szélesebb közvéleménnyel. Az államvédelem kötelékében ugyanis köztudottan sok holokauszt-túlélő, egykori munkaszolgálatos helyezkedett el. Péter valójában nem rendelkezett zsidó-identitástudattal, hiszen internacionalistának, kommunistának vallotta magát, akinek a nemzeti, vallási hovatartozás az eszmével szemben nem sokat jelent. Erről több visszaemlékezés is tanúskodik. Ispánki Béla, a Szent Imre Kollégium őrizetbe vett tanulmányi felügyelője például arról számolt be, hogy kihallgatása során Péter így fordult hozzá: *„Meg vannak győződve, hogy én mint zsidó beszélek magukkal. (...) A helyzet azonban egészen más. Én nem mint zsidó, hanem mint kommunista állok doktor úrral szemben. A párt megbízásából az államvédelmet képviselem.”*¹²¹ Sok hitsorsosa letartóztatását ellenvetés nélkül végrehajtotta, köztük Dénes Béláét is, aki az Ispánkiéhoz hasonló tapasztalatokról számolt be Péterrel kapcsolatban: *„... elég sok zsidó*

---

¹¹⁸ Hegedűs 1988. 193-194.

¹¹⁹ Müller 2017. 187.

¹²⁰ Koltay-Bródy 1990. 28.

¹²¹ Ispánki 1995. 94.

*nyomozóval akadtam össze az ÁVO-n, legnagyobb részüknek halvány fogalmuk sem volt nemcsak a cionizmusról, de a zsidóságról sem.*¹²²

A Sztálin által felépített koncepció szerint Péter Gábor olyan nemzetközi cionista összeesküvés magyarországi szálának élén állt, amelynek része volt az Abakumov-csoport, Slánsky és társai, valamint a szovjet zsidó orvosok társasága is. A Péter-ügy az Abakumov-Slánsky-szovjet orvosok perét összekötő amalgám szerepét töltötte be.¹²³

A Kreml-kórház orvosai letartóztatásának bejelentését megelőzően, január 7-én az MDP KV titkársága az „államvédelmi ügyek” kivizsgálására háromtagú bizottságot nevezett ki, amely Rákosi Mátyásból, Farkas Mihályból és Nagy Imréből állt, amelybe később Gerő Ernőt és Házi Árpádot is bevonták.¹²⁴ A vizsgálat sokáig a legszigorúbb párttitok tárgyát képezte. Farkas Mihály még a „Rajk ügynél is veszélyesebbnek” ítélte Péter Gábor ügyét, aki szerinte szándékosan nem buktatta le a kémkedéssel gyanúsított Szücs Ernőt, Kajli Józsefet, Kádár Jánost, és *„csak a Párt és Rákosi elvtárs utasítására volt kénytelen a leleplezéseket végrehajtani, tehát kényszer hatása alatt”*. Farkas szerint a volt ÁVH-vezető nyolc éven át fedezte a kémtevékenységet, ezért feltétlenül szükséges *„Péter Gábor kémbandájának teljes, maradéktalan felszámolása”*.¹²⁵

Rákosi a Központi Bizottság február 26-i ülésén mondott beszédében azzal vádolta Péter Gábort és társait, hogy elrejtették és megsemmisítették a cionisták kémkedésének bizonyítékait, és éberségre hívtak fel. A hallgatóság résztvevői egymást túllícitálva igyekeztek gyalázni Pétert, a tudatosan felszított gyűlölet légkörében egymást is vádolták, egyes párttagok pedig az előre megírt forgatókönyv szerint önkritikát gyakoroltak. Péter Gábort egyhangúlag kizárták a pártból, valamint Vas Zoltán és Kovács István sorsáról is döntöttek, Vast elmozdították a Tervhivatal éléről, és Kovács Istvánnak együtt vidékre helyezték őket.¹²⁶

Péter Gábort a Conti utcai Állambiztonsági Büntetőintézetbe szállították, villájában pedig házkutatást folytattak. Ennek során lefoglalták hivatalos iratait, személyes dokumentumait, több indexen lévő könyvet, valamint a készülő cionista perre vonatkozó feljegyzéseit is, amelyeket a későbbiekben megsemmisítettek. Kihallgatásainak tartalmáról Rákosi fennmaradt

¹²² Dénes 1994. 15.

¹²³ Hódos 2005. 156.

¹²⁴ MNL OL M-KS 276.f. 53. cs. 113. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP Politikai Bizottság üléséről, 1953. január 22.

¹²⁵ Farkas 1990. 374.

¹²⁶ MNL OL M-KS 276. f. 52. cs. 23. ó. e. Jegyzőkönyv a Központi Vezetőség üléséről, 1953. február 26.

„sajtcédulái” tanúskodnak, amelyekben részletesen előírta a nyomozást irányító Farkas Mihálynak, milyen kérdésekre, témákra vonatkozóan hallgassák ki Pétert. Kérdéseiknek elsősorban illegális múltjára (lebukásainak körülményeire), ausztriai, jugoszláviai, csehszlovákiai útjaira, állítólagos titkosszolgálati kapcsolataira, valamint a cionista kémtevékenység elhárítására tett lépéseinek felderítésére kellett irányulnia.¹²⁷

Az ÁVH vezetőjének pozícióját Piros László vette át, és irányításával a nyomozás irányvonala kezdetben Péter mozgalmi múltjának idején elkövetett bűnei feltárására irányult. Az ÁVH felső vezetéséből került ki a letartóztatottak legnagyobb része: dr. Bálint István orvos ezredes, Csapó Andor, az épületekért felelős gazdasági részleg vezetője és annak helyettese, Komendó János, valamint Péter állandó kísérője, Kovács József. Velük egy időben tartóztatták le a Gyűjtőfogház parancsnokát, Bánkuti Antalt, a nyugat-európai hírszerzés osztályvezetőjét, Bauer Miklóst, a tanulmányi ügyekért felelős Szendy Györgyöt, a belső reakció elleni harcot irányító Szöllősi Györgyöt, a hírszerzést vezető Tihanyi Jánost, valamint a verőcsoportjáról hírhedtté vált Réh Alajost. Voltak köztük néhányan olyanok is, akik már nem dolgoztak az államvédelem területén, mint például a korábban szintén rettegett verőcsoportot vezető Princz Gyula, aki ekkor már a büntetés-végrehajtás területén dolgozott, és Csapó elődje, Érsek Tibor, aki letartóztatásakor már a Belkereskedelmi Minisztérium főosztályvezetője volt. Őrizetbe vették az Igazságügyi Minisztériumban magas beosztásba került volt fővizsgálókat, Tímár Istvánt és Károlyi Mártont, valamint magát a minisztert, dr. Décsi Gyulát is. A letartóztatottak sorsában osztozott az Egészségügyi Minisztériumban tisztséget betöltő egykori katonai elhárító, Janikovszky Béla, a KEOKH Útlevélosztályát vezető Mátrai Tamás és a titkos ellenőrzési módszerek korábbi szakértője, Szaberszki József, aki ekkor a Pénzügyminisztériumban töltött be osztályvezetői posztot.¹²⁸

A letartóztatottak következő csoportját az államvédelem alacsonyabb beosztásban dolgozó alkalmazottai tették ki: a hatóság vezetőinek titkárnői, sofőrei, valamint Péter Gábor állítólagos kitarított szeretője, Pataki Ferencné, illetve Fehér Sándor, Péter bizalmi embere, akit egyúttal jugoszláv kémnek tartottak. Sági Ferencet, a Széchényi Könyvtár zárt anyagának felügyelője pedig azért került ebbe a csoportba, mert terhelő tanúként akarták őt felhasználni Péter mozgalmi múltjában elkövetett bűnei bizonyításához.¹²⁹

¹²⁷ Horváth 1994. 333-336.

¹²⁸ Müller 2017. 195.

¹²⁹ ÁBTL 2.1 VI/2-11., VI/14-18., VI/22., VI/48., VI/53., VI/60., VI/63., VI/64., VI/71.

Péter rokonai, hozzátartozói sem kerülhették el a letartóztatást. Közéjük tartozott Péter felesége, Simon Jolán, aki Rákosi titkárságát vezette, emellett őrizetbe vették Sámuel nevű bátyját, nővérét, Katót, sógorát, Lusztig Gyulát, valamint unokatestvéreit, Meczner Máriát és Garamvölgyi Lászlónét is.¹³⁰

A „nemzetközi zsidó összeesküvés” koncepciójához szükség volt Péter cionistákkal való kapcsolatrendszerének kidolgozására is. Ennek érdekében a zsidó vezetők közül őrizetbe vették a Magyar Izraeliták Országos Irodájának a vezetőit, Stöckler Alajost, Domonkos Miksát, a budapesti hitközség főtitkárát és Csengeri Leót, a debreceni hitközség elnökét is. A JOINT segélyszervezet tagjai közül a letartóztatottak közé került Bartók Ervin, Biener Alfrédné, Keszler Emil, József András és Marosi Józsefné. Az 1949-ben elítélt cionistákat is belevonták az ügybe, így a börtönorvos dr. Dénes Bélát, az azóta internált Gálos Henriket, az ultra-orthodox Agudat pártból Grossberg Ervint és a Beneschovszky Ilonát, az izraeli követség mellé rendelt Zsidó Világkongresszus magyarországi vezetőjét, aki a Mapáj cionista párt vezetőségi tagja is volt, valamint Steiner Júliát, a követség magyar alkalmazottját.

A régi vádakát újra elővették, köztük a Zsidó Tanács népellenes tevékenységére vonatkozóakat is, mivel vezetőiket, Domokost és Stöcklert korábban kollaborációval gyanúsították. A vádak szerint a Zsidó Tanáccsal együtt népellenes csoportot szerveztek, a szegény zsidókat kiszolgáltatták deportálásra és csak a gazdagokat mentették. A terhükre rótt népellenes bűntettek közül a legvisszataszítóbb Raoul Wallenberg meggyilkolása volt.¹³¹ Az összeesküvés pártkapcsolatainak létrehozására letartóztatták Szirmai Istvánt, a Magyar Rádió vezetőjét, Kovács Zoltánt, a budapesti pártbizottság első titkárát, valamint Vas Zoltánt, a Tervhivatal elnökét (és egyben a Központi Vezetőség tagját) is az „éberség elmulasztásának” vádjával, bár valójában zsidó származásuk miatt volt szükség rájuk a felépített koncepcióban.¹³² A moszkvai orvosper mintájára a perben szükség volt „cionista orvosokra” is, ezért letartóztatták dr. Benedek Lászlót, a Zsidókórház főorvosát, dr. Szántó Györgyöt, a Néphadsereg fősebészét, dr. Grósz István és dr. Lőwy István szemspecialistákat, dr. Zádor Imrét, a Kútvölgyi pártkórház ideggyógyászati osztályának főorvosát és másokat.¹³³

¹³⁰ ÁBTL 2.1 VI/13., VI/32., VI/35., VI/45-46., VI/49., VI/73.

¹³¹ ÁBTL 2.1 VI/56., VI/57.

¹³² ÁBTL IX/47.

¹³³ Müller 2017. 197.

Az államvédelem úgy próbálta hihetővé tenni a kém szervezet vezetésére irányuló vádakat, hogy a különböző „imperialista hírszerző szervezeteknek” történő kémkedéssel gyanúsítottakat is belevonták az ügybe. Ilyen céllal hallgatták ki az UDB-vel kapcsolatba hozott Fehér Sándort és Berán Ivánt, valamint Brankov állítólagos ügynökeit, Zsivko Boarovot és Nikola Jancsicsot. A korábban a háborús bűnösök Magyarországra szállítását végző Himler Márton testvérétől, Jakabtól pedig Csapó Andornak és az amerikai hadsereg ezredesének kapcsolatára vonatkozóan akartak vallomást nyerni. Állítólag Csapó megkérte Himlert, hogy Péter családi leveleit kézbesítse Amerikában élő rokonai részére. Voltak közöttük olyan gyanúsítottak, akik esetében nem tudható, miként kapcsolódtak volna Péter ügyéhez, mint például egy MTI-nél leleplezett „angol katonai hírszerző”.¹³⁴

Ahogy az már sok más koncepció perben bevált, a Péter elleni gyanúsítás elemei közé is bekerült az, hogy a háború előtt „Horthy rendőrségének besúgója” volt. Ennek „bizonyítására” vallomásokat csikartak ki Péter régi ismerőseitől, barátaitól, az illegális munkásmozgalombeli társaitól, Janikovszky Bélától, Pataki Ferencnéől, Fodor Andrásnéól, Sági Ferencről az ÁVH tagjai közül, valamint a kémkedéssel gyanúsított Berán Ivántól.¹³⁵ Személyesen Piros László kereste fel Farkas Vladimir társaságában a fogva tartott Deményt, hogy tanúsítsa Péter háború előtti besúgói tevékenységét. Szintén ugyanilyen céllal vallatták az internált Tényi Mátyást, a halálra ítélt Juhász Antal volt csendőr törzsőrmestert, az egykor csendőrként szolgált Gyenes Andrást, valamint azokat a volt politikai detektíveket, akik 1945 előtt a baloldaliak elleni nyomozásokat vezető Wayand Tibor és Hain Péter csoportjának tagjai voltak. Kihallgatták Temesi Bélát, aki Pétert 1935-ben vallatta és Ladányi Józsefet, akit azzal gyanúsítottak, hogy Simon Jolánt beszervezte.¹³⁶

Décsi visszaemlékezése szerint a Conti utcai börtönben a gyanúsítottakkal vallatóik kegyetlenebbül bántak, „*mint amilyen bánásmód, bármikor azelőtt, az ÁVH-nál előfordulhatott*”. Péter Gábor elmondta, hogy öt hónapig akkor is rajta volt a bilincs, amikor a lázát mérték, felállnia sem volt szabad. Az emiatt kialakult keringési elégtelenségtől a lába úgy megdagadt, hogy a cipőjét sem lehetett lehúzni. A kifárasztás módszerét is alkalmazták nála, ugyanis kihallgatásait mindig éjjel 10-től 3-ig folytatták. 1957-es perújítási

¹³⁴ ÁBTL 2.1 VI/26., VI/29., VI/32-33., VI/36-37., VI/61-62.

¹³⁵ ÁBTL 2.1 IV/3-a., IV/22., IV/33., IV/33-a., IV/38., IV/38-a., IV/48.

¹³⁶ Müller 2017. 199-200.

kérelme szerint 32 hónapig volt szigorított magánzárkában.¹³⁷ Az őrzését Rákosi testőrségének tagjaira bízta, aki közül az egyik a cellájában felügyelt rá, és időnként felpofozta.¹³⁸ Egy évvel az események után Gerő Ernő elismerte Kiszeljov szovjet nagykövet előtt, hogy *„a nyomozás első szakaszában (...) használtak bizonyos törvénytelen eszközöket, de természetesen ez meg sem közelítette azt a mértéket, ahogyan ezt Péter idejében alkalmazták.”*¹³⁹

A kezdeti koncepció így lassanként összeállt. Eszerint „Péter és bandája”, azaz a zsidó hitéletben, a társadalom és a gazdaság irányításában részt vevő vezetők a nemzetközi zsidó szervezetek, főként a JOINT és a Zsidó Világkongresszus által biztosított támogatás segítségével szőtték összeesküvő terveiket és végeztek kémtevékenységet Jugoszlávia, valamint az Egyesült Államok részére. A cionista orvosoknak pedig az lett volna a feladatuk, hogy a céljaik megvalósítását akadályozó párt- és állami vezetőket meggyilkolják.¹⁴⁰ Dr. Benedek László ellen, a készülő „cionista orvos-perben” pedig az lett volna a vád, hogy a Zsidó Tanács tagjaival együtt fent említett népellenes bűntettek (köztük Wallenberg meggyilkolása) mellett a JOINT-tal állt összeköttetésben, ami valójában az amerikai hírszerzés fedőszerve volt, és Péter Gábort is beszervezte erre a célra. Kémtevékenysége során a magyar egészségügyről és belpolitikai helyzetről informálta megbízóit.¹⁴¹

Sztálin 1953. március 5-i halála után, júniusban azonban a koncepció nagymértékben átalakult. 1953 nyarától az év végéig az orvosok és a zsidó szervezet vezetőinek nagy részét szabadon engedték, Szirmai István szintén tárgyalás nélkül szabadult, Vas Zoltánt pedig visszahelyezték párttisztviselésébe. A vádak közül eltűnt a cionista összeesküvés, az izraeli kémszervezettel való együttműködés, Wallenberg meggyilkolása, a kihallgatások ezek helyett I. G. Jacobson, a Joint magyarországi vezetőjének személye köré összpontosultak. Az új, 1953 decemberében készült vádiratban dr. Benedek és Stöckler esetében a hivatalos, ÁVH által ellenőrzött kapcsolat kémkapcsolattá vált, amely során Jacobsonnak államtitkokat árultak el. 1954. márciusi tárgyalásukon a kémkedést már csak hivatali titoksértésnek minősítették, minthogy a kapcsolat idején a közölt adatok köztudomásúak voltak, és nem képezték államtitkokat. A bíróság

¹³⁷ Pünkösti 1999. 68-81.

¹³⁸ Koltay-Bródy 1990. 22-23.

¹³⁹ Zinner 2001. 394.

¹⁴⁰ Zinner 2001. 250.

¹⁴¹ Hódos 2005. 157-158.

Benedeket kétévi, Stöcklert háromévi börtönbüntetésre ítélte, az utóbbit valutarejtegetés miatt is. A büntetést azonban nem kellett letölteniük, mert mind a 18-an kegyelemben részesültek, és még abban az évben szabadultak.¹⁴² Péter Gábor életét is ez a fordulat mentette meg, ugyanis így elkerülte azt, hogy egy újabb „Rajk-per” áldozatává váljon. Sztálin halála után Belkin visszavonta a Péter Gáborra nézve terhelő vallomását, ezért Berija szorgalmazta a Péterrel és társaival addig lefolytatott vizsgálati eljárás megállapításainak felülvizsgálatát, amelyre egy bizottságot nevezett ki Tyiskov vezetésével.¹⁴³ Berija utasítására fogva tartásának körülményei is javultak, Pétert megszabadították kéz- és lábbilincseitől és megszüntették a kínvallatását.¹⁴⁴ A „Péter Gábor és bandája” ügy koncepciójából 1953 nyarán eltűnt a cionista vonal, és az eredeti vádak közül csak a Jugoszláviának történő kémkedés maradt meg. Viszont kialakítottak egy új koncepciót: elhallgatták főként Rákosinak, de Farkas Mihálynak és Gerő Ernőnek is a kezdeményező szerepét a törvénytörő perekben, Pétert ezzel szemben bűnbaknak jelölték ki. Az új kihallgatókat utasították: Péter Gábor előtt Rákosi nevét nem szabad kiejteni.¹⁴⁵ A koncepcióváltás eredményeképpen a „cionizmus” vádjához kapcsolódó gyanúsítottak, alacsonyabb beosztású államvédelmisek és a pártvezetők nagy részét 1953 júniusától folyamatosan szabadon engedték, míg voltak, akiket más ügyekhez „csoportosítottak át”, Péter Gábor viszont továbbra is fogságban maradt.¹⁴⁶

4. Konklúzió

Az ismert források alapján tehát arra következtethetünk, hogy Péter Gábornak a cionista per egyik fővádoltjává válásában több tényező is szerepet játszott. A külpolitikai viszonyok kétségtelenül meghatározó okot jelentettek ebben, hiszen Sztálin az általa megkonstruált antiszemita, anticionista koncepcióban lényegi szerepet szánt a zsidó származású államvédelmi vezetőknek mint a nyugati országok kémeinek, illetve a „nemzetközi cionista összeesküvés” fedezőinek, az ellenük való harc tudatos szabotálóinak. A Rajk-per nyomozása során a Rákosi által diktált képtelen vádakkal szembeni fenntartásai, a főtitkárt Abakumovnál emiatt bepanaszoló

---

¹⁴² Hódos 2005. 158-159.

¹⁴³ Müller 2017. 203-204.

¹⁴⁴ Koltay-Bródy 1990. 22-23.

¹⁴⁵ Hódos 2005. 159.

¹⁴⁶ Müller 2017. 204-205.

levele, és ezáltal lényegében Rajk védelmében való fellépése egyaránt megerősíthette Sztálint abban a meggyőződésében, hogy a zsidó államvédelmi vezetők mind az ellenség szervezkedésének támogatói, leleplezésük kerékkötői.

Habár a tanulmányomban feltárt tények ismeretében a Péter Gábor személyiségéről a köztudatban kialakult kép bizonyos mértékig árnyalható, és megállapítható, hogy az ÁVH-vezető Rákosi utasításainak végrehajtójaként és neki teljes mértékben alárendelten cselekedett, a magyarországi sztálinista diktatúra kiépítésében, a koncepciós perek előkészítésében mégis kétségbevonhatatlanul súlyos felelősség terheli.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga

I./1-e. (V-142673/5). Rajk László és társai

I/14-a. (V-142674/1). Pálffy György

I/14-a. (V-142674/1). Jegyzőkönyv Janikovszky Béla kihallgatásáról, 1954. május 12.; Uo. Jegyzőkönyv Rajk László és társai perújítási tárgyalásáról, 1955. november 24.

I/20. (V-143408). Pálffy György, Németh Dezső, Nagy Pál Ignác, Korondi Béla, Konkoly Thege Barna, Horváth (Hönigsberg) Ottó

I/40. (V- 143413). Beck János, Tőkés Ottó, Oszkó Gyula, Ráth Károly, Kovács Ferenc, Cséby Lajos

I/50. (V-143410). Rosta Endre, Ács Tamás, Balabán Péter, Hódos György, Földi Iván, Kuti Gyula, Vági Ferenc, dr. Kálmán András

IV/3-a. Bass Tibor

IV/22. Kása Istvánné

IV/33. Pál (Porgesz) Júlia

IV/33-a. Pál (Porgesz) Júlia

IV/38. Ruzsa Imre

IV/38-a. Ruzsa Imre

IV/48. Tóth Mihály

VI/1. (V-150028). Péter Gábor és társai

VI/2. Dr. Bálint István

VI/3. Bánkuti Antal

VI/4. Csapó Andor

- VI/5. Décsi Gyula
- VI/6. Érsek Tibor
- VI/7. Dr. Janikovszky Béla
- VI/8. Károlyi Márton
- VI/9. Komendó János
- VI/10. Kovács József
- VI/11. Mátyás László
- VI/13. Péter Gáborné
- VI/14. Princz Gyula
- VI/15. Szabolcsi Mihály
- VI/16. Dr. Timár István
- VI/17. Vajda Tibor
- VI/18. Vándor Ferenc
- VI/22. Dr. Bauer Miklós
- VI/26. Berán Iván
- VI/29. Csányi István
- VI/32. Eisenberger Sámuel
- VI/33. Fehér Sándor
- VI/35. Garamvölgyi Lászlóné
- VI/36. Havas Jenő
- VI/37. Himler Jakab
- VI/45. Lusztig Gyula
- VI/46. Lusztig Gyuláné
- VI/48. Mátrai Tamás
- VI/49. Meczner Mária
- VI/53. Réh Alajos
- VI/56. Szabó Károly
- VI/57. Szalai Pál
- VI/60. Szendy György
- VI/61. Dr. Székács István
- VI/62. Dr. Székács Istvánné
- VI/63. Szöllősi György
- VI/64. Tihanyi János
- VI/71. Zalai Sándor
- VI/73. Feljegyzés a „Péter-ügy” vizsgálatára során bekövetkezett halálesetekről
- VII/20-b. (Sz. n.). Juhász Antal

IX/47. Szirmai, Bárd, Lakatos elvtársak anyagaiból kiemelt dokumentációs anyagok

Vizsgálati dossziék

V-135778. Wayand Tibor, dr. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

M-KS 276. Magyar Dolgozók Pártja iratai

M-KS 276. f. 52. cs. 23. ő. e. Jegyzőkönyv a Központi Vezetőség üléséről, 1953. február 26.

M-KS 276. f. 65. cs. 30. ő. e. Rákosi Mátyás beszámolója a nemzetközi helyzetről a Politikai Bizottság 1953. február 19-i ülésén

MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 113. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Politikai Bizottság üléséről, 1953. január 22.

Felhasznált irodalom

Ajzenstadt, Jakov (1994): O podgotovke Sztalinim genocida jevrejev. Jeruzsálem

Allilujeva, Szvetlana (1967): Húsz levél egy jóbaráthoz (ford. Halász Péter). New York: Pilvax Publishing Corporation

Antonov-Ovseyenko, Anton (1981): The time of Stalin: Portrait of a Tyranny. New York: Harper and Row

Argejő Éva (2018): A veréstechnikától a színdinamikáig. Portré Dr. Bálint Istvánról, az ÁVH orvosáról. *Betekintő*, 2018/3. sz., 46-58. DOI: <https://doi.org/10.25834/BET.2018.3>.

Balogh Margit (2015): Mindszenty József (1892-1975): 2. kötet. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Központ

Baráth Magdolna–Feitl István (szerk.) (2013): Lehallgatott kihallgatások. Rákosi és Gerő pártvizsgálatának titkos hangszalagjai 1962. Budapest: Napvilág Kiadó–Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.

Borev, Jurij (1990): Sztalinyiada. Moszkva: Szovetszkij piszatyel.

Conquest, Robert (1961): Power and policy in the USSR: The study of Soviet dynastics. London: Macmillan

Courtois, Stéphane – Werth, Nicolas – Panné, Jean-Louis – Bartosek, Karel – Margolin, Jean-Louis – Paczkowski, Andrzej (2001): A kommunizmus fekete könyve: Bűntény, terror, megtorlás. Budapest: Nagyvilág Kiadó

Demény Pál (1988): „A párt foglya voltam”: Demény Pál élete. Budapest: ELTE-Medvetánc

Dénes Béla (1994): Ávós világ Magyarországon: Egy cionista orvos emlékiratai. Budapest: Kossuth Könyvkiadó

Farkas Vladimir (1990): Nincs mentség: Az ÁVH alezredese voltam. Budapest: InterArt Stúdió

Gaszó L. Ferenc–Zelei Miklós (2012): Őrjítő mandragóra: Bevezetés a politikai pszichiátriába. Budapest: L'Harmattan Könyvkiadó

Gereben Ágnes (2003): „Engedd el a népemet!”: Zsidók a háború utáni Szovjetunióban. Budapest: Athenaeum 2000

Gyarmati György (2000-2001): Péter Gábor fiatalsága, 1906-1945: Kutatási gondok az ÁVH-főnök életrajzának feltárásában. In: Gyarmati György (szerk.): Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve 2000-2001. Budapest: Történeti Hivatal

Gyemidov, V. I.–Kutuzov, V. A. (1990): Lenyingszkoje gyelo. (A leningrádi ügy), Leningrád

Haraszi György (szerk.) (2007): Vallomások a holtak házából: Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Budapest: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

Hegedüs András (1994): Rendhagyó életek – Szubjektív reflexiók. Budapest: BFI

Hegedüs András (1988): A történelem és a hatalom igézetében: Életrajzi elemzések. Budapest: Kossuth Könyvkiadó

Hevő Péter (2014): A Slánsky-per anticionista jellege és annak következményei. In: Hindu istenek, sziámi tigrisek: Balogh András 70 éves. Budapest: ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék.

Hódos György (2005): Tettesek és áldozatok: Konceptiós perek Magyarországon és Közép-Kelet Európában. Budapest: Noran

Horváth Ibolya–Solt Pál–Szabó Győző–Zanathy János–Zinner Tibor (szerk.) (1992): Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. 1. kötet: Kúriai

teljes ülések, ÁVH-s kihallgatások, „párt”-ítéletek, rehabilitációk, az '56-os megtorlás iratai. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

Horváth Ibolya–Solt Pál–Szabó Győző–Zanathy János–Zinner Tibor (szerk.) (1994): Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. 3. kötet: Kúriai teljes ülések, államvédelmi felülvizsgálati iratok, „párt” ítéletek, törvényességi óvások, tárgyalási jegyzőkönyvek. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

Huszár Tibor (2009): A pokol malmai – Szücs Ernő ezredes ügye és elágazásai 1946-1955. Budapest: Corvina Kiadó

Ispánki Béla (1995): Az évszázad pere. Abaliget: Lámpás Kiadó

Johnson, Paul (2000): A modern kor: A 20. század igazi arca. Budapest: XX. Század Intézet

Karsai László: Bevezető. In: Szálasi Ferenc naplói, 1942-1946. (Közreadja: Karsai László). Budapest: Magvető

Karsai Elek–Karsai László (1988): A Szálasi-per. Budapest: Reform Kiadó

Knight, Amy (1995): Beria. Párizs: Aubier. DOI: 10.2307/152901

Koltay Gábor–Bródy Péter (szerk.) (1990): El nem égetett dokumentumok. Budapest: Szabad Tér Kiadó

Kosztircsenko, G. (1994): V plenu u Krasznogo Faraona. (A Vörös Fáraó fogságában). Moszkva

Kosztircsenko, G.– Redlih, S. (1996): Jevrejszkij Antyifasisztkij Komityet v SZSZSZR (A Zsidó Antifasiszta Bizottság a Szovjetunióban dokumentumgyűjtemény). Moszkva

Madievski, Samson (2000): Nagyorosz nacionalizmus és antiszemitizmus. História, 22. évf. 2. sz. 28-30.

Major Ákos (1988): Népbíráskodás, forradalmi törvényesség – Egy népbíró visszaemlékezései. Budapest: Minerva, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

Marosán György (1988): Az úton végig kell menni. Budapest: Magvető Könyvkiadó. DOI: <https://doi.org/10.2307/2496012>

Medvegyev, Roj (1974): K szudu isztorii. New York: A. Knopf

Mező Gábor (2017): Levelek az elmeógyógyintézetből: Janikovszky Béláné tragikus története. Arc és Álarc, I. évf. 1. sz. 21-48.

Murasko, Galina Pavlova (1999): Néhány ecsetvonás Rákosi Mátyás politikai portréjához. *Múltunk*, 44. évf. 2. sz., 160-169.

Müller Rolf (2017): Az erőszak neve: Péter Gábor. Az ÁVH vezetőjének élete. Budapest: Jaffa Kiadó

Naumov, V. P. (Sajtó alá rendezte) (1994): Gyepavednij szud. Sztyenogramma szugyebnovo processza nad cslenami Jevrejszkovo Antyifasisztkovo Komityeta (Jogtalan ítélet. A Zsidó Antifasiszta Bizottság tagjai elleni büntetőper gyorsíró jegyzőkönyve). Moszkva

Papp Simon (2000): Életem. Zalaegerszeg: Magyar Olajipari Múzeum

Pető Andrea (2001): Rajk Júlia. Budapest: Balassi Kiadó

Rigby, Thomas Harold (1964): Stalin, 71. New York: Marc Slonim, Soviet Russian Literature

Rapoport, Louis (1990): Stalin's war against the Jews. New York: Free Press. DOI: <https://doi.org/10.2307/131058>

Schiffer Pál (1989): Börtönnapló (1953-1956). Budapest: Kelenföld Kiadó

Soudoplatov (Szudoplatov), P., A. (1994): Missions speciales. Párizs: Le Seuil

Szekér Nóra (2017): Titkos társaság: A Magyar Testvéri Közösség története. Budapest: Jaffa Kiadó

Töttös Ernő (1985): Téboly. Egy művi tudathasadás története. Budapest: Griff Kontinent Kiadói Kft.

Varga Krisztián (szerk.) (2019): Önvallatás: Wayand Tibor fogságban írt visszaemlékezései. 1945-1946. Budapest-Pécs: Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, Kronosz Kiadó

Zinner Tibor (2001): Az 1953-as 'cionista per'. In: 1100 éves együttélés – a magyar és magyarországi zsidóság a haza és a fejlődés szolgálatában (szerk.: Püspöki Nagy Péter). Budapest: Magyarországi Holocaust Emlékalapítvány

Zinner Tibor (2013): „A nagy politikai affér” – A Rajk-Brankov-ügy. I. kötet. Budapest: Saxum Kiadó

Zinner Tibor – Róna Péter (1986): Szálasiék bilincsbén I. A hűség házatól az Andrássy út 60-ig. Budapest: Lapkiadó Vállalat

Internetes hivatkozások

Baráth Magdolna (2008): Szovjet tanácsadó feljegyzése Magyarországról, 1950. Betekintő, 2008/4. sz.

https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2008_4_barath.pdf
(2021. október 23.)

Fischer István (2007): Gyilkosok, fehér köpenyek. Élet és Irodalom Online, 51. évfolyam 35. szám <https://www.es.hu/cikk/2007-09-02/fischer-istvan/gyilkosok-feher-kopenyek.html>

Gereben Ágnes (2003): „Fehér köpenyes gyilkosok”. Válasz Online, 3. évf. 7. sz. https://adt.arcanum.com/hu/view/HetiValasz_2003_01-03/
(2022.04.22.)

Kis-Kapin Róbert (2007): „Ugy éltem itt, mint a bugyborék a vizen...”: Péter Gábor börtönben írt feljegyzései, 1954. május-augusztus. Betekintő, 2007/2. sz. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2007_2_kis_kapin.pdf (2021. október 23.)

Nyilas Gergely (2010): Birobidzsán – száműzetés az új hazába. Népszabadság Online, 2010. augusztus 14. http://nol.hu/kulfold/20100814-birobidzsan_szamuzetes_az_uj_hazaba-773161 (2022.04.22.)

Palasik Mária (2000): A „Magyar Közösség”-ügy és tanulságai. Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/palasik2.htm>
(2021. október 23.)

Pütkösti Árpád (1999): Menekülés Rajk árnya elől: Péter Gábor perei a nyomok eltüntetésére. Forrás, 1999. 32. évf. 11. sz. 68-81. [https://library.hungaricana.hu/en/view/Forras_1999/?query=SZO%3D\(kadar\)&pg=1035&layout=s](https://library.hungaricana.hu/en/view/Forras_1999/?query=SZO%3D(kadar)&pg=1035&layout=s)

Rainer M. János (2000): Szovjet diktatúra magyar mintára – Interjú Farkas Vladimírral. Élet és Irodalom Online, 2000. július 14. <https://www.es.hu/old/0028/interju.htm> (2021. október 23.)

Schmidt Mária (1995): Ez a per lesz a legek lege”: Adalékok a torzóban maradt 1952-53-as budapesti zsidóellenes tisztogatásokhoz. Szombat Online, 1995. április 1. <https://www.szombat.org/archivum/ez-a-per-lesz-a-legek-lege> (2021. február 7.)

Szegő Iván Miklós: Akik kiszabadultak Sztálin vasmarkából – Az egységes finn és jugoszláv elitek 1948-ban. Közli: Eszterházy Károly Egyetem,

Intézményi publikációk repozitóriuma http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/5197/1/151_175_Szeg%C5%91.pdf (2022.04.22.)

Varga Krisztián (2009): Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásaiban. Betekintő, 2009/1. sz. https://betekinto.hu/hu/2009_1_varga_k (2021. október 23.)

Zinner Tibor (2019): „Minden kényszer nélkül”: Péter Gábor, a „skizoid”? Reflexiók Müller Rolf könyvéhez. Magyar Zsidó Történelmi Intézet, 2019. február 27. <https://www.facebook.com/311975426191799/posts/328855584503783/> (2020.01.14.)

Interjúk

Interjú dr. Décsi Gyulával, 1984. május 21., Készítette: Zinner Tibor (Másolat a szerző birtokában.)

Interjú Farkas Vladimírrel, 1998. május 6. Készítette: Kádár Éva

***

Gábor Péter, "leader of the Zionist conspiracy" Summary

On the basis of the known sources, we can therefore conclude that foreign policy relations undoubtedly played a decisive role in Gábor Péter's becoming the main accused in the Zionist trial, since Stalin intended the leaders of the state defence of Jewish origin to play an essential role in the anti-Semitic, anti-Zionist concept he constructed, as spies of the Western countries and as the instigators of the "international Zionist conspiracy", as well as conscious saboteurs of the fight against it. In addition, the ÁVH leader's reservations during the investigation of the Rajk trial about the absurd accusations constructed by Rákosi, his letter to Abakumov complaining about them, and thus his action in defence of Rajk, may have confirmed Stalin's conviction that the Jewish leaders of state security were all supporters of the enemy's conspiracy and the wheels of its exposure.